

DUBROVAČKA KNJIŽEVNOST.

Un. Profesor Pavle Popović. Biograd.

Ima na južnom Primorju, na samoj obali i pred otvorenom pučinom, jedan malen grad, nazidan na stijeni i padini jednog brijega, opasan visokijem, sivijem starinskim zidovima, utvrđen masivnijem kulama; grad pun jednolikijeh visokijeh kamenijeh nekrećenijeh kuća, grad sa puno manastira i crkava, i lijepijeh zgrada talijanskog stila, sa uskijem ali čistijem i lijepo popločanim ulicama; i taj grad, koji je danas jedno vrlo prijatno mjesto za turističke izlete, bio je nekad dugo vremena kroz mnogo stoljeća Srednjega i Novoga vijeka, bogat, kulturni i slobodan, dok su ostali srpski krajevi, uslijed nesrećne turske invazije, bili lišeni i bogatstva, i kulture, i slobode. Taj je grad Dubrovnik. U Dubrovniku se, krajem 15. vijeka, razvila književnost na srpskom jeziku i trajala intenzivno do kraja 18. vijeka, kad je, zajedno sa ugledom i slobodom dubrovačke republike, počela da vohne i da se gasi.

Dubrovniku je bilo suđeno da prihvati srpsku književnost u trenutku, kad je stara ćirilovska književnost počela padati, i da je održi dok se nova književnost ne počne radati. Samo, ta je književnost bila sasvim drukčija od one stare. Prije svega, vrijeme je bilo drukčije, i mjesto Srednjeg Vijeka ovdje je vijek preporodaja; a poslije i svijet je bio drukčiji, katolički mjesto pravoslavnog, republikanski mjesto monarhičnog, odgojen na način talijanski a ne vizantinski, jer je taj svijet imao hiljadu veza, kulturnijeh i trgovačkijeh, s Italijom koja mu je bila najbliža od kulturnijeh zemalja i koja mu je, u ostalom, sve te zemlje zamjenjivala. Otuda je došlo, da se književnost koja se u Dubrovniku javila na narodnom jeziku, odmah stala upravljati

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

prema talijanskoj, odmah na nju počela naslanjati i prema njoj se razvijati, i da ta književnost predstavlja talijansku književnost u malome, isto onako kao što stara književnost predstavlja vizantinsku.

Ta književnost je obilna i bogata, bogata po broju svojih radenika i spisa. Nju su njegovali svi kulturni staleži dubrovačke republike, vlastela i pučani, knezovi, senatori, zapovjednici gradova i mjesta, i svi drugi činovnici republike do pisara po opštinama, pa trgovci i zlatari, pa fratri i popovi, i žene čak. Oni su pisali pjesme svojijem mnogobrojnijem draganama, ili pjesme, kojima su slavili Boga i hrišćanske vrline, ili pjesme, kojima su veličali djela srpskog i ostalih slovenskih naroda, ili, najzad, pjesme za šalu, podsmjeh, zabavu; oni su sastavljali drame i komedije, iz stvarnog života, istorije, mitologije ili fantastičkog svijeta; oni su njegovali erkveno besjedništvo, ili onu malu i neuglednu pobožnu književnost koja je po Italiji bila u velikom jeku; oni su uopšte mnoge rodove talijanske književnosti i kod svoje kuće njegovali, i to često po aristokratskom načinu, za sebe i svoje prijatelje, i često ostavljali svoje spise u rukopisima, katkada nevezanijem i rasporenijem rukopisima pisanijem latinicom, i to talijanskom ortografijom, a rjede ih štampali u starijem talijanskijem štamparijama po Mlecima, Rimu, Florenciji, Jakinu (Ankoni) i t. d.

Tu književnost, čije su nam okolnosti mnogo bolje poznate, nego okolnosti stare, možemo prelaziti hronološki, po vijekovima.

Krajem 15. vijeka bili su u Dubrovniku prvi pjesnici *Šiško Menčetić* (1457-1527) i *Đorđe Držić* (1461-1501), prvi vlastelin a drugi pučanin i sveštenik, i njih su dvojica ostavili puno kratkijih pjesama, Menčetić blizu šest stotina a Držić preko stotine. Pjesme su njihove, sa minimalnijem izuzetkom, ljubavne, i u njima je opjevana ljepota njihovijeh dragana, (sviju dragana, plavijeh, ernomanjastijeh i drugijeh); opjevane su njihove ljubavničke želje, njihova vjerna služba draganama, njihovi uzdasi; opjevani su i momenti sreće u ljubavi koja nije bila ni najmanje platonska, kao i momenti žalosnijeh rastanaka ili kajanja; jednom riječju ispjevana je cijela gama ljubavnijeh tonova, vedrijeh i veselijeh, kao i crnijeh i žalosnijeh.

U tijem pjesmama, naravno, ima dosta repeticija, katkada ima i nevještine, blijede boje i prozne sadržine, ali nije to što karakteriše ovu ljubavnu liriku. Glavne su osobine njene pretjerivanje, hiperboličnost, afektovanost u osjećajima i izrazima, retorsko uveličavanje ljubavi koja se predstavlja kao trubadurska, besprekidno variranje jedne iste poetske ideje, katkada duhovitost ili finja aluzija, mnogo rjeđe čist i otvoren osjećaj i njegov prirodan izliv, vrlo često virtuozan oblik pjesme, sa akrostihom imena pjesnikova ili njegove dragane, jednom riječju, cijela komplikovana i afektovana poetika Petrarkina, sa svima manama i vrlinama, koju su ova dva dubrovačka dioskura, za dugi niz godina, a bez talenta talijanskog pjesnika, podražavali.

Kao što se vidi, u 15. vijeku književnost je vrlo jednostrana; tu je samo poezija, i to ljubavna. Od religiozne, dodajmo, ima samo vrlo malo stihova u Menčetića, kao što od dramske poezije ima jedan malen i neoriginalan pokušaj u Držića. Drugijeh vrsta poezije nema. U prozi jedva da ima koji lekcionar za potrebe crkve.

U 16. vijeku književnost se mnogo više razvija. Svi početi ili naslućeni radovi nastavljaju se u većijem i mnogo većijem razmjerama, novi rodovi javljaju se takode i obilato.

Ljubavna poezija, da nju od lirske poezije najprije pomenemo, tako obilato i sistematično početa s prvijem dubrovačkim pjesnicima, nalazi veliki broj posljedovača. Mnogi književnici 16. vijeka, i oni kojima ljubavna poezija nije bila glavno, pišu ljubavne pjesme, po tradiciji, po navici. Marin Držić, Nikola Nalješković, Miho Bunić, Maroje Mažibradić, Sava Bobaljević, Dominko Zlatarić i drugi, svi idu stopama Menčetića i Držića. Naročito u drugoj polovini vijeka, kad su se književne družine po ugledu na talijanske akademije počele podizati, i kad su i žene počele književnost njegovati, najprije Cvijeta Zuzorićeva, a za njom i druge — ljubavna poezija osvoji sasvijem, i cio književni svijet zavrkuta petrarkinskim jezikom. A Cvijeta Zuzorićeva bila je vladika (vlastelinka), bogata, vrlo lijepa i vrlo umna kako svi suvremenici kažu; i oko nje se pokupi sva elita literarnog Dubrovnika, i svaki joj pjevaše u slavu, i svi je obasuše kitnijem madrigalima i virtuoznijem

sonetima, i u njenu slavu ispletoše vijenac ljubavnijeh pjesama, kao što to, vijek docnije, učiniše francuski pjesnici Doma Rambulea u slavu i čast Julije d' Aažen, lijepo i mlade pokroviteljke ovoga doma. Najvažniji od svijeh ljubavnijeh pjesnika 16. vijeka jeste *Dinko Ranjina* (1536-1607). Ranjina je nešto veći artist od Menčetića i Držića i više cijeni svoj pjesnički poziv nego ovi. On je, doduše, još dosta u tradicijama njihove škole, ima dosta pretjeranosti i afektacije kao i oni, a kao i oni ima malo strasnijeh i živopisnijeh mjesta, ima često i njihovu retorsku frazeologiju, ali već nema onijeh naivnosti i nevještina kao njegovi učitelji, ima više elegancije od njih, teže i virtuoznije oblike pjesama, i, što je glavnije, ima sem Petrarke i drugijeh uzora, u latinskijem i grčkijem klasicima koje dobri dioskuri nijesu ni poznavali, u Katulu, Tibulu i Properciju, u Filemonu, Moskvu, Antipatru Sidonskom.

Religiozna poezija, čije smo začetke vidjeli već u Menčetića, ima veći broj izrazitijeh predstavnika. Nju su njegovali Nikola Dmitrić, Nikola Nalješković, Marin Burešić, Marin Kaboga, a najviše i najbolje *Mavro Vetranić* (1474 ili 1486-1545 ili docnije). On ostavi dosta pjesama razne sadržine, i jednu veću nedovršenu a čudnu poemu *Pelegrin*, ali je najači u religioznoj lirici. Kao fratar, isposnik, pustinjač, i živeći duže vremena na jednom malenom kamenitom ostrvu blizu Dubrovnika, on je ispjevao jednu seriju pokajničkijeh pjesama Isusu i Bogorodici, u kojima su njegova jaka individualnost i asketski temperamenat, kao i uticaj tada jake religiozne poezije talijanske, stvorili dosta jakijeh mjesta, čistijeh lirskih efuzija pobožnosti, jednu poeziju koja ima vrlo iskren akcenat i ako ima i naivnosti i nevještina.

Satirična i šaljiva poezija takode uzima maha. U onom lijepom vremenu preporodaja kad se vrlo bezbrižno živjelo i kad se mnogo na zabave mislilo; kad je u programima karnevalskih zabava i književnost igrala jaču ulogu i davala veselju više i finje oblike; i kad je to bilo naročito u Italiji — bilo je i u Dubrovniku slične karnevalske književnosti, bilo je različenijeh zabavnijeh pjesama koje su se u tijem prilikama recitovale, bilo je satirične i šaljive poezije. Nje ima u Bobaljevića, Nalješkovića, Antuna Sasina, čak u fratra Vetranića,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ali je njen najpopularniji predstavnik *Andrija Čubranović*. Njegova karnevalska pjesma *Jedupka*, u kojoj jedna Ciganka vraća ili prorokuje i tumači ponešto raznijem gospodama, a šestoj, posljednjoj, koja je draga pjesnikova, prebacuje što ne odgovara na ljubav svoga nesrećnog obožavaoca, u stvari je ljubavna pjesma, samo prikrivena alegorijom i odjevena u formu maskarate, i ta je pjesma laka, vesela ili diskretno sjetna, ima prijatne strofe i nenadne slike, i počiva na srećnoj ideji, da se u aluzijama izjavi ljubav, zbog čega je bila vrlo popularna i vrlo često imitovana.

Epske poezije ima vrlo malo. U stvari nju predstavlja Antun Sasin (kraj 16. vijeka) sa svojijem *Razbojem od Turaka*, u kojem je prosto i nepjesnički opjevao turski rat od godine 1593-4.

Dramska poezija naročito je obilna i ima je od razne vrste. Ima drame *religiozne*, i nju je najviše njegovao pomenuti Vetranić. Tri su religiozne drame njegove: *Uskrsnuće Isukrstovo*, drama radena u tradicijama biblijskih drama Srednjeg Vijeka, sa tada čestijem motivom kako Isus oslobodava svete oce, glavne biblijske ličnosti, iz pakla; *Posvetilište Abramovo* gdje je biblijski predmet o žrtvi Isakovoj raden po talijanskoj drami F. Belkarija; *Suzana čista*, gdje je poznati lijepi apokrifni motiv o nevinoj Suzani, koju pohotljivi stari oklevetaju za blud a koju lijepo odbrani mladi prorok Danilo, izraden vrlo dobro, sa reljefnom glavnom situacijom naročito, mnogo i „odlučno bolje od većine latinskijeh i njemačkijeh drama o Suzani“. Sem Vetranića, radio je na religioznoj drami i Marin Držić, koji je napisao božićnu dramu „Od poroda Jezusova“, i, po Vetraniću, jedno skraćeno „Posvetilište Abramovo“. Pored religiozne drame njegovana je i *klasična drama* u prijevodu Euripidove *Hekube* od Vetranića i Držića, i *Jokaste* od Miha Bunića, obe po talijanskijem preradama L. Dolčija; uz to, a vrlo malo, *mitološka i romantična drama* u *Atamanti* Frana Lukarića i *Dalidi* Ludvika Grota u prijevodu Savla Gučetića. Mnogo više je njegovana *pastoralna drama*, čije je zlatno doba bilo tada u talijanskoj književnosti.

Prevedeni su najpoznatiji talijanski uzori njeni: *Aminta* Torkvata Tasa (preveo D. Zlatarić) i *Vjerni pastijer* Batiste

Gvarinija (preveo Frano Lukarić); a u isto doba pisani su i originali. Pisao ih je Marin Držić, i to nekoliko. Najvažnija mu je i najpopularnija *Tirena*, koja je glorifikacija ljubavi i koja se sastoji iz serije labavo vezanih slika gdje ljubav ima čudnu moć u svijetu pastira, koji se svi jedan za drugim zaljube u vilu Tirenu, a tako isto i u svijetu vila, pošto se najzad i Tirena zaljubi u glavnog pastira Ljubimira; nevažnije su *Venera i Adon* s predmetom lijepe Šekspirove poeme, uzetijem iz Ovidija, i jedna nepotpuno očuvana i bez naslova o Diani i Kupidonu, opet s idejom glorifikacije ljubavi, i koja ima vrlo dobrih, realističnijih mjesta. Pisali su pastoralne drame još i N. Nalješković i A. Sasin. Prvi je ostavio četiri bezimene i beznačajne pastore sa opštijem motivima o vilama i pastirima, a drugi dvije: *Floru i Filidu*, obe rađene u duhu Držićeve *Tirene*. Najvažnija i najbolja vrsta drame je bila *komedija*, i na njoj su radili isti pjesnici koji i na pastoralima. Držić je izradio vrlo lijepu i simpatičnu komediju *Novelu od Stanca* (1 čin), veselu jednu igru, u rodu srednjovjekovnijih lakrdija u kojima se seljaci ismijevaju, punu prijatne šale i lokalnog kolorita. Nalješković je sastavio tri bezimene komedije iz dubrovačkog života, vrlo razuzdane u moralu, bez velike vrijednosti inače. Sasin je dao jednu *Malahnu komediju od pira* (1 čin), prostu, iz života, ali bez vrijednosti.

Sva ova djela, o kojima smo dosad govorili, u stihu su. *Proza* je, međutijem, vrlo rijetka u dubrovačkoj književnosti ovoga vijeka, i cijeloj u ostalom. U talijanskoj književnosti, koja je bila stalan uzor Dubrovčanima, ima dosta proze i od vrlo velike vrijednosti: u dubrovačkoj književnosti je skoro nema. Vrlo važni prozni literarni rodovi, koji su tada u talijanskoj književnosti postojali, nijesu često nikako zastupljeni u književnosti našega preporodaja. Novela, na primjer, koju su s toliko vještine njegovali Bokačo i drugi talijanski novelisti, nepoznata je u dubrovačkoj književnosti. Naučna proza i moralni esej s druge strane, ako su i njegovani u Dubrovniku, njegovani su samo na talijanskom ili latinskom jeziku. Proza na narodnom jeziku, međutijem, obuhvatala je samo praktično religioznu književnost, koja nema velike vrijednosti, i, isto vrijednosti ima, i velike, *komediju*. Jer pored komedije u stihu,

koju smo prešli, ima i komedija u prozi, koja je još bolja. Njen jedini i vrlo dobri predstavnik je više puta pomenuti *Marin Držić* (oko 1518-1567). Ovaj čovjek, koji je razne službe imao i mnogo svijeta vidio, uzeo je sebi za model tadašnju zanimljivu talijansku komediju, i radio je po njoj, bilo uzimajući njene gotove motive koje je imao samo da lokalizuje i da im dâ dubrovačku boju, bilo uzimajući nove motive koje je imao da obradi prema utvrđenu uzoru. Njegove očuvane ili u glavnom očuvane komedije ovo su. Najprije je *Dundo Maroje*, najveća i najoriginalnija njegova komedija sa dosta živijih mjesta i dobro i ako šablonski radenijeh tipova i u kojoj se iznosi jedna prijevarena za prijevaru, prijevara sina koji potroši očeve pare živeći raskalašno u Rimu, praveći se da ne poznaje oca kad ovaj zabrinut dođe, i prijevara oca, koji otme sinu svu robu što je ovaj na zajam uzeo da bi se pred ocem pokazao kao dobar trgovac, i koji se onda pravi da ne poznaje sina kad ovaj dođe da za to protestuje. Dolazi poslije *Skup*, plautinska komedija, nedovršena, u kojoj je čista istorija o tvrđici i njegovoj aulariji prenesena, ne baš mnogo vješto, na dubrovačko zemljište, i koja ima dosta scena i epizoda, što se nalaze i u Molierovom „Tvrđici“. Zatim dolazi jedna bezimena i nepotpuno očuvana komedija, ali koja ima svoje naročite zanimljivosti i vrijednosti; u njoj se, po motivima iz Bokača, a koji su već bili dramatisani u talijanskoj književnosti, naročito u popularnoj komediji „Pedant“ od Frančeska Bela, izlažu nekoliko veselijeh paralelnijeh istorija u kojima žene prevare muževe, među kojima i ona koju znamo iz Molierova „Đorda Dandena“; i dr. Najposhije imamo, od potpunije očuvanijeh komedija, *Arkulina*, mjestimice razvučenu istoriju jednoj ženidbi na silu, koja se izvrši vještinom jednog negromanta, tog čestitog tipa tadašnje talijanske komedije.

(nastaviće se).

IZ MOJE LOVAČKE TORBE.

Napisao Don Marko Vezić. — Vrpoljac - Šibenik.

II. Zec lisica i ja.

— A kud ćete vas troga?

— Čut ćeš.

Očatao sam svetu misu, opremio još, što Bog i zakon donose, prikrpio ono potkušica, da na spremnoj i šiljbočki iščekaju poštanskog donošu, Šimuricu, kad ti na pomolj sela zaturiče: tratatatâ. I nijesu s njime šalni posli, kad se promišliš, da se razleti sa pusta zora i nogu brzica, a je li s tobom, ne zaboravi, na kojoj si, od svoje i riječ očenô, puno je to, vjeruj ti Marku. Dva su mu kilometra od moga sela do matice, i zna se po propisu: a sijevalo, a grmilo, određena mu je ura. Nu zakon je zakon, a on je on; a on je, pa sade to bilo na dan Boga Božića, kad mu red, jer je starješina, ispred kućne čeljadi svijeću paliti, sveisto na zakasnici. Ne bi čeljade ni toj kvasine ponudilo, niti bi se začudilo, da se on žestoka hoda i kina i o savinju, kad je naj zavitija pometanija, ne poti. Što opet prevršilo svaku mjeru, pa bi te, da si zar mrtav, probudilo i iznovice skončalo, jest trud, muka i žalost, dokle, kako zakon propisuje, otvori poštansku spremnicu, što se pričavkala o čošku moje kule. Ključ za-rđô, brava na spremnici totako, pa kad jošte sa kiše, što je dônjak navije u bušćić, zabreči, nema Šimurici drugoga posta, već se dočepati starinskih letanija i ne pomognu li one, doisto ne ću ja.

— Je li ovo! I opet si kô i nekidan, isti te vrag odnio! Vidi ti ovoga posla! Ma da bih kozom orao, ne ću više služiti, sedam đavola došlo po te i morski te dubanci pozobali! Nu, je li ovo pošteno, službena i trudna čovjeka mučiti! Pa ajde ti na ispovijed, i još ti misnik daje pokoru! A kud ćeš je, što je ova!

Da će ih on i na deblje početi kresati. Sve je na svojim meterizima i spremno: oči se zapržile, gubica iščubila i nakri-veljala, ali se prisjeti i škiljnu uzgô, a na pendžeru spazi mene.

— Ma vidite li vi, moj oče, ove žalosti! Pa se ne bih ubio, prosti mi moj Spasitelju!

Kvre! Nešto škljocnu u spremnici; dveri se rastvoriše, a iznutra oduši pljesna za-rđale, zadušene i prazne ponutricee.

— Plju! — Šimurica će. — Zašto sam se izmučio i svoga Boga uvrijedio.

Dakle se ti, kokošiću moj, i sam dosjećaš, da tu nije lako s ovakim ozbiljnim službenikom o dimlijama zboriti, bili ih dulje jâ kraće skrojio, već što bi ti htio i mogao onoga trena opremiti, pošlje mi se prodi zanapasti i prije se s urima nagodi, da ne upaneš u nevolju goru, kad i sam vidiš, da je Šimurica s ovoga posla Englež i za nj vrijeme zlato, a da ga ne trati po ludonji, rekô sam ti i velju ti.

A jutros je i druga neosoljena, taman po onoj: je li ti huda tuknula na kućna vrata, rastvaraj joj njih, pendžere i docigli odušak. Neda se ni meni jutros; zar nastupio na što, šta li je, pasja ga noga znala, pa da ću ni liznuti sa svojim stojnim i ponajvjernijim drugom — perom, a ni mukajet ljubidragoj knjizi. Aja, ne rači mi se, ko ni kosoveu, kad mu se jastrebić poviše lužine u pijavice vije. Šta ću, šta ne ću, ne znam ni ja, što bih jutros. O duvaru mi visi šarka i kô da mi se smjehucka; zar bi mi se rugo narugalo.

— Svirca mi, to opet ne ćeš! I ako mi nijesu oni posli, što bugari pučka pjesma: *Mač i puška i otac i majka — Nož i čorda bratac i sestrice*, jest ta, da sam ja za te upao u arče i gotove ih pare brojio, pa da mi se jošte tute razmećeš. Već da se ti amo, da se prošetamo.

Povijem se niscem fišekâ svake vele zrnâ, domaćoj pri-kričam, da sprnjavori, dok se vratim, štogod i za zube i Don Marko ispade iz kuće. U selu ni žive duše, niti ko očima gleda, već ja, ono nejačadi i starčadi. Što je radene ruke, slizlo u polje, da sade, u ove jesenske zemane i pred trganje, kad pomučniji posli odušili, berka oko panja, podmećuć poda nj br-nestre, da pri nenadnim kišama grozdi ne gnjiju. Pri toj će čvrknuti koje zrno, a je li majka, zatisnuće čevuljicu u njedra

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

za napršćad kod kuće. Ne će joj se ni kod te smrknuti, već će se zagledati uza smokvu, nije li se koja zimica ujala pudaru i nju iščekala. Što opet ne odredilo onoga dana prignuti šiju i krste otegnuti i raditi, dokonjaci, poželjni zamirisati i s oboritijim se zalogajem ribe počepušati, da se osiguraju, kako će sleišati s novim, jer je već dosada, s malim, svaka kuća okrajke potrgala, izvezli se na more. Zure pomnjivo i uz vodu se niz vodu, odalje od sebe, nabacuju zamrljanim i uljavim piljčićem, ne će li po kojoj izgmiljiti iz kućice obodnica na ćorinu, da joj ostvima leđa pročešu.

Svak za svojim poslom, pa evo ti i mene za mojim. Nije to dosada bio pop običajan ob ovoj se uri zapopasti i u lov se zamarijati, i čim ga spaziše dva vrljčića sa svoga sularića, da išćikaju majku, kad će iz polja, a s njome i oni čavuljci, s kojih se i potajale jutros suze, a kmezanja ni za želju, kad ih ono ona ostavila na slamnjači — zagegaše ti se, moj brate, za mnom i pristadoše, a zaduhali se, ko da sam poručio po nje. Kako se ja ogledaj, a oni stani; netom ja koraci, a oni izno-vice nagni za mnom.

— Valaj Pozre, valaj Baćino, dodem li vas, ne bio, što jesam, protrest ću vam i isprašiti benevrekke, ja vam poruk!

Neka su djeca, ali koga vruće opari i na hladno puše, te se i oni spominju, da je bivalo i zažarenih i nategnutih ušiju, da ćeš i oputu krojiti, pa ti oni krmu meni, propnu se na gromilu i obziru se, jeda otkuda bolje sreće.

Jesam i nijesam kroza krše uru hoda provrljudô, a to počelo dodijavati. Nemila ljut i litičine, pa gledaš, kad ćeš vrat slomiti.

— Aj se, pope, prodi tudih posala; nije to za te! — Povalim se na kuk poviše vinograda i pomnjim na kućni dimnjak, suklja li iz njega. — Lako ćemo mi za moj lov; ne nadimim li se kućnoga dima, po ovome me pozdravljaju dvoje jesenske kvatre!

Što bi smotao i očenaš izmolio, kad te naleti iz vinograda graja i očajničko zapomaganje: cvi, cvi, cvi, a pri toj nešto živa oblovito i ožimito gazi kroza sprženo lišće. Čeljade nije; čuo bi se topot. Koja je, da je, zvijer je. Laza je na zidu taman meni o pramčioku, izleti li nadvo, ovda će. — Cvi, cvi,

cvi — sve to žešće dopire; neko se sa životom bori: ili sada, ili nikada. Ne bi dlanom o dlan, a ja za kuk. Da ću snimiti pušku, još je nijesam ni nategô, a kamo li pri tijesnu na oko namakô, kad se na lazi ukaza lisica; preko krsta zakvačila zubima poluzeca, i kako se ogledava, tako njime otresa. Vrci, kô da je zrno i da će zamaknuti za drugi kuk.

— Ne ćeš, kape mi na glavi — promislim se, disim iza kuka, a ona, vile je ne dostigoše, kad šušnu, dade vatru tabanima.

U mene fišeci, sve do jednoga, ptičari, ispalim li i pogodim, poštreat će je, ali je ne će, sva je prilika, povaliti. Opet joj ono kožetine gaste ne vrijedi, kad ogolila i opeljužana, dlaka joj pootpadala sa ljetošnjeg mitarenja, a mlada se takar poimlje. U što ćeš onda pucati?

Nu teško je vuku nositi, a još teže ostaviti, te se i ja promišljam: Zec joj je u zubima, mek je i mlad, moja ga domaća zna muški spremiti i pripraviti, da bi i bolnik prste obliživô, a na ove segodišnje skupoće, ne omrsiš li se i ne lizneš li ga sada iz lisičjih ruku, ne ćeš, pope, strah me, isleišati svojom tankom kesom — i ja: bûm... prasnu puška. Ustrenio ja i zdravim očima gledam, da lisica odmahiva repom, a zadnjim nogama trza. Usigurno sam je opatrno, jer ispusti zeca — i drži se, moja diko, brijega.

Zejo se snevidio i od straha ukočenô, šta li, jer se ne miče. Da ću k njemu pritrčati, da mu vidam teške rane, a on ti, prije nego ću mu pred gubicu, promišljajuć se, da će mu biti isto, što i čavlu na putu, zovne li ga pop, jâ lisica za svoju sofru, da se nikome ne zamjeri, stisnu srce, tresnu snagom i opuči, kô opuči.

Dok se lisica dohvatila greda na povisoku, otkuda bi joj se bilo lako sa mnom rugati, da joj nije do suza morilica, ču-ěnu, a prednjom se nogom maca oko gubice. Kaljka zar zube i izgoni zečiju dlaku, što joj za nje zašla. Upiždrila ona u me, a ja u nju, a zec ni u nju, već nam okrenô rep, po kome ćemo se vladati, otkuda vjetar svija — i ovda mi je put.

Biće lisica uzdiše i smišlja se, da je na ovome svijetu samo mijena sigurna i stojna, a da zeca sad si vidio, pa ko će znati, kad ćeš opet. Ako me ne izdaje zdravi očinji vid, i očima je suznula, a da umije, i ustima bi mi bila proustila:

ko hoće dvoje, izgubi troje. Ja se ponio za zecom i za lisicom, a izgubio zeca, lisicu i hitac iz puške.

Taman ja na kućni prag, a Šimurica otvorio poštansku spremnicu. Toga dana, niti ja što ulovio, ni on što iz nje izvadio.

Poluotoku Pelješcu.

N. Zv. B.

Zdravo hridi, usred mora pusta,
 Spomeniče divni lavskih sina!
 Gdje je slava, što ju pobra sv'jetom,
 Valovljem se boreć mora sinja?
 Gdje su dani slobode ti davne
 Gdje li barjak svetoga nam Vlaha?
 Gdje li tvoji ponosni gospari
 Kapetani — mora gospodari?
 Gdje li brodi morske lastavice
 Što no lete na sve čet' strane
 St'jeg narodni na jarbolu vozeć
 Čast države vasionom noseć?
 Gdje mnrari, morske pliskavice
 Što prodriješe sva siona mora
 Naša krvca nigda neumorna
 Djeca slavna tvojih hridi ljutih?
 Gdje bogatstvo, gdje li biser, zlato,
 Što ga pobra u pjenama mora?
 Gdje Janjina, gdje li Orebići
 Ta dva gn'jezda tvojih sokolova?
 Nemaš premca na Jadranu pustu
 Da potamni tvoju slavu sv'jetlu,
 Mrtav spavaš, spomeniče divni
 Zoru gledeć budućnosti bolje.
 Tvoja groblja kriju kosti njine
 Mnoge opet, te morske dubine
 A nejačad zapuštena mlada
 Prahu djedâ, duboko se klanja.
 Doć će dani, ponositi dive
 Kad će tvoja opet procvat slava
 Dignućeš se nebu pod visine,
 Na čast srpskom i hrvatskom rodu.
 Spavaj, spavaj tiho, morski lave
 U pjenama kupljuć svoje grive
 Dok je mora, dok je vasiono,
 Tvoja slava potamniti ne će.

О С В Е Т А * * * * *****прича старога боцмана

(наставак).

(Пријевод с рускога). **К. М. Стањуковић.****II.**

— Ишли смо, ваше 'с'ко благодорство, са тим истим „Галебом“ готово три године по разним крајевима света. Под једрилима наш клипер иђаше славно. Кад је био повољан ветар, онда је прелазео по дванаест чворова¹ а и једрила је лако носио. Бејаше то брз бродић са послушном крмом и кљун му није рио воду. Добар је то клипер био. Па и са паром, кад је то било потребно, терао је по седам чворова. Обишли смо с њим били скоро цео свет. Били смо и на Надежном гребену,² и у Кинеској, и у Јапанској, и у Француској и у Америци; одлазили смо и на разна острва, где црни људи живе као дивљи. Видели смо, дакле, свако чудо, ваше 'ск'о благородство. Само нам се те три године учинише читав век, јер право да вам кажем, пловидба нам беше као нека робија, и кад „Галеб“ уплови у Фински залив, онда смо се сви крстили и хвалили Бога, јер ту беше крај робији... А свему је био узрок-командант...

— Био је љут?

— Право да вам кажем — зао човек и тешко бејаше матрозима с њим. Немац је био, ваше 'с'ко благородство, и то, причали су, некакав барон. Бејаше сух и високог раста, а према матрозима веома охол и надувен. Нико од њега никада не чу добре речи. Изиде пре на кров, па се шета по мосту као ђуран. Ђути и само чупка своју браду. А на матрозе (морнаре) гледа својим жабјим очима као на црве или на какав гад. Себе је много ценио. Причали су ми, да многи од

¹ Дванаест миља на час. ² Гребен Добре Наде.

те немачке госпoде мисле, да чак ни крв у њих није онаква као у простих људи, а ја држим, ваше 'с'ко благородство, да је Бог свима једнаку крв дао. Његов послани бејаше Акимка — бог да му душу прости! — били смо из једнога села. Па и с њим се никада није разговарао. „Животиња!“ „Свиња!“ — то су биле све речи за њега, јер му је више наређивао знацима. Мора и то да разуме! Патио је Акимка од њега — јаох, те још како патио и увек ишао са разбијеном њушком! Спремао се он чак и да бежи с брода, него га момци одговорише од тога. А и сада би Акимка живео слободно у Америци.

Захарић за тренутак ућута, прегледа удицу, запали лулу и пућкајући дим, продужи:

— Па није само Акимка патио; патили смо ми сви, — али, шта је ту могло да се чини? Било нам је тешко, да сам Бог зна како. Никада радосног тренутка. Видео сам ваше 'с'ко благородство, у своме животу свакојаке команданте, и зле и опаке, па, право да кажем, и бесне, али таквог, какав бејаше овај исти барон Шлига, није нам Бог дао ни пре ни после. Други би матрозу и зубе разбио онако, може се рећи, без икаквог устезања, и избио би га као вола у купусу; него човек може појмити, да и ако матрозе тиранише, он то чини по својој дужности по своме карактеру, али их ипак не презире. „Оно, и матроз је, вели, човек, само другог звања“. А кад му прође љутина, он не гледа матрозе као звер, већ ће им проговорити и са којом благом речју... А Немац, тај Шлига, матрозе је просто презирао и гнушао их се, и ми смо сви то знали... Јер матроз старешину упозна у прсте, зна колико вреди и зашто туче. А овај је пак тукао хладно, крвнички и много. Чим примети какву неисправност одмах те прстом позове, и тада му трчи што пре можеш. Па почне песницом да удара по лицу, не журећи се, на махове... Удари један пут, па чека. Макне по зубима, па онда одмара песницу. Удара све дотле докле матроза не раскрвави и тек кад му се усне надују од удара, он га пусти. И кад туче, он нарочито удешава где ће да удари, да би више болело. То је он врло добро знао. Зато су га матрози и звали међусобом „ђаво“ и „проклетник“ — другог имена он код њих не имајаше. А

истину да кажем, прави је ђаво и био — Боже ме опрости. Никаквога сажаљена према људима није имао, као да бејаше без срца. Ја и данас имам белегу од њега.

Захарић подиже свој качкет и показа на бразду испод слепога ока.

— Овде ме је, ваше 'с'ко благородство, дурбином ударио.

— За што?

— А за то, што на фор-марсу нисмо одмах једно утврдили. Одоцнили смо били мало, за једно два секунда. А он је захтевао да све на секунду буде готово. Беома је строг био за то. И онда поред осталих матроза позва и мене... Песница му се беше од ударања уморила, те ме онда из све снаге лупи дурбином... Али тиме поквари државни дурбин, што га још више расрди... Онда заповеди да ми ударе „двадесет и пет“. А боцманима је наређивао да бију што јаче и да не журе да би, знате, мучење дуже трајало. А и сам је увек ту стајао и гледао како туку. Стоји тако, посматра и пуши. Захтевао је увек да прутеви буду јачи и већи. Једном речју: бејаше то прави целат... Али ипак, без кривице није кажњавао (не ћу сада да га клеветам); него код онакве његове строгости кривица се увек налазила... Сумњам да је било кога, који се сачувао од казне... Сви су од њега добијали и чини ми се да на „Галебу“ не беше ниједнога човека, који није од њега препатио. И сви до последњег мрзели су га. Па и официри га нису волели, јер и с њима није баш нежно поступао. Приповедали су тада посиљни, да су у заједничкој официрској кајути сви били њиме незадовољни и спремали су се да се по повратку у Русију жале противу њега...

Али Шлига ни ухом да мрдне. Страшно је био охол и тврдоглав човек... него, морам истину рећи, у своме послу бејаше капетан искусан и храбар...

Више пута, за време буре он стоји на мосту, као да није ништа, стиснуо зубе и само чупка своју брадицу...

СОКРАТ

(по Еутифрону)

(наставка).

старински призори
од
Јована Бовија.

Ликон. (Нестрпљив). Сократе!

Сократ. Ти мора да се зовеш Ликон... тужилац.

Ликон. Нај пре Ликон. Први тужилац, али без мржње, то је овај Мелет, Питајац по племену, дуге косе, тек што га нагарила наусница, орловскога носа.

Сократ. Тако млад и тако мудар!... Рекао бих да је жалосно протекло ово мојих седамдесет година према његовоме маломе броју олимпијада, да се данас не рађају људи у Атини лепи и створени за мудрост и државну управу. Мора да те руководила велика умна светлост, кад си подигао тако тешку тужбу против мене и ја ти честитам, Мелете.

Мелет. (Прилази му стидљиво). Једино што ме оправдава, Сократе, то је, што нисам учинио из мржње.

Сократ. Оправдава те!... зар ниси, дакле, вршио најсветију грађанску дужност према држави, кад си тужио једног безбожника који квари младеж?

Мелет. Мисли о мени како те воља, Сократе, али само не знаш да се ја борим између две мрачне струје: између богова и тебе. Не велим зато, да ја више верујем у богове нашега града него други, али успомене и обичаји чине свакако да их поштујем. С друге стране опет ти причаш неке ствари које ме чине мисаоним преко граница грађанских обичаја. Морам ли да се некога ослободим: богова или тебе? Кажи и сам.

Сократ. Је си ли икада о томе себе запитао?

Мелет. Дању и ноћу. Једна мисао, кад бдим, вели ми: Брани богове твога града, а јуче опет код Одеона неки борац осакаћен код Потидеје рече ми: Не дирај Сократа!

Сократ. Требало је да си га запитао, да ли је између богова и Сократа било несугласице.

Мелет. Запитао сам сама себе. Али ако ти говориш право као што богови хоће, зашто онда уводиш у град неког туђинског демона?

Сократ. Нико у Атини не зове туђим оно што је њему најближе.

Ликон. Је ли блиско исто тако и држави као и нама?

Сократ. Ту је прва моја сумња: да ли сваки човек има нешто блиско.

Ликон. У томе се састоји баш тужба коју подносимо против тебе.

Сократ. Сумњам, да ли сте је добро проучили и да ли се ко од вас осећа светијим од оптуженога, пошто сте је проучили.

Ликон. Свакако мање крив, јер нико од нас није доспео до мисли да поново створи у себи Прометејев мит.

Сократ. Мислиш ли да сам ја хтео позвати знање с неба на земљу?

Ликон. Најпре то.

Сократ. Мислиш ли, да сам хтео снети на језику искру коју је титан сneo у шупљој палици?

Ликон. И то.

Сократ. Ти немаш таких мрља: ти си чист, Ликоне.

Ликон. Не тужим ја тебе због тога, него с тога што си наумио да испуниш титаново пророштво: пад трећег тиранина.

Сократ. Хоћеш да речеш Јупитера?

Мелет. Ти га баш именована.

Сократ. Ах Јупитеру! . . . (клања се најпре кипу, пак посматрајући благим осмејком два тужиоца, удаљи се).

Ликон. Иде ли Архонту?

Мелет. Чини ми се, да је окренуо пут олтара

Сократ. (Окрене лагано, приђе олтару, попне се на степену и додирне десницом олтар гледајући Божанство у лице).

Мелет. (Испод гласа Ликону). Стој: чућемо мудрачеву молитву.

Ликон. (Исто тако). Не ће се он молити: он посматра Божанство у лице да га испита, а не да му се помоли. (Док се пламен гаси, Сократ се удаљује од олтара а Мелет му прилази).

Мелет. Ваља да ти је Божанство дало неки знак. Шта си му казао?

Сократ. Је ли истина, ослободиоче, да си судбину мудраца стегао у песницу гомиле?

Мелет. А Божанство?

Сократ. Не одговори. Затим: Је ли истина, ослободиоче, да ти претпостављаш глас гомиле предвиђењу мудраца?

Мелет. Опет ћутање?

Сократ. Опет. Је ли нај после истина, да продавци говора, противници истраживања, трговци олтарима, нај побожнији су према теби?

Мелет. Опазио сам, да се ватра на жртвенику угасила. Шта то значи?

Сократ. (Смешећи се). Како за кога: за ону туђинку из Мантинеје значи, да се у граду гаси нека луча; за тебе, за Ликона, да ви треба да је угасите. Иди, Ликоне, по тужбу.

(Ликон пође путем што води Судници).

Мелет. Сократе, жао ми је што сам те слушао. Говор твој беше проткан нечим незнабожачким, потеклим, како ми изгледа, из досаде живота.

Сократ. Све на свету, Мелете, иште да живи а нарочито истина; и више љуби живот онај, који за блесак муње проживи векове још не проживљене. А колико је пак неваљанство Сократово казаће сад Еутифрон који долази у згодан час; побожан је исто тако као и ти а нарочито искусан у науци о Светоме.

Еутифрон. (Долази из улице у дну позорнице, спази Сократа и пође к њему). Шта се то ново десило, Сократе, те си напустио расправу у Лицеју и прелазиш трему Архонта?

Сократ. Опет нова тужба, Еутифроне.

Еутифрон. Свакако не твоја против некога.

Сократ. Не... напротив.

Еутифрон. Против тебе дакле! Ко те тужи?

Сократ. Неки млади мудрац, који хоће да се богови поштују и да младеж буде непоковарена (Мелет се мало удаљи и погне главу).

Еутифрон. Тужи те дакле због безбоштва и кварења?

Сократ. Ни због чега другог.

Еутифрон. А ко је тај велики човек? Ваљда Теестет, с којим те видех где се јуче разговараш?

Сократ. Не. Тестет је младић који нема времена да тужи друге, јер мисли збиља како ће сама себе да поправи. Ја му причах јуче, како морам прекинути с њим разговор да одговарам на тужбу, коју је Мелет поднео против мене.

LETIMICE KROZ POLJICA

(Poljica i Poljičani).

(nastavak)

piše **Jakov Pivčević.**

Tri su kolna puta uzduž Poljica :

a. carska cesta od Splita do Omiša, 25 km.

b. pokrajinska od Strozanca do Blata, 30 km, a

c. općinska od Biska do Blata, 10 km, a jedna državna, s Pavić-mosta pod Podgrađem, do sredozemne ceste u Blatu, koja siječe Poljica širimice. Drugi poprečni put izrađuje se iz Gata, niza glatke pole u Stazici, do Omiša. Sanja se o još jednom poprečnom putu s Ugljana u sinjskoj općini, preko Cetine, Srijana i Mosora, do Gata, koji bi, naj kraćim pravcem, spojio sa morem ne samo zamorske Poljičane, istočna sela općine sinjske i zapadna općine imotske, nego i južnozapadnu Hercegovinu, neizmjernom korišću za opći promet i trgovinu.

*

Rekoh već, da ne možemo poznati Poljica, nego ako proputujemo kroz ovu knežiju. A da olakotim posao, navestiću što drugi ljudi napisahu o njima, a to su Marmont, Paulinović i Matešan, a druge ću mimoći, da se ne oduljim.

Veliki franceski vojskovođa, Marmont, pošto je podjarmio poljičku knežiju, ovako o njoj izvješćuje svoju vladu :

„Nalaze se mala Poljica u jednoj prekrasnoj vis-dolini; „nemadu nikakvih komunikacija, i mogu se vrlo dobro braniti. „Osamljenost ove državnice i sredstva, koja je priroda pružila „stanovnicima, napućuju ih da ne trpe tuđeg jarma i da izbje- „gavaju pokornost, i stoga je trebalo da im Mlečani podijelji- „vaju onako velike povlastice. Nikakva se poreza ne plaća u „Poljičima, koja sama sebi imenuju zapovjednike i činovnike, „i ne kupe ni kopnene vojske, niti mornara, a u potrebi je „svak pod oružjem. Ukinuti im ove povlastice s naše strane, „dalo bi povoda njihovu nezadovoljstvu. Sve u ovoj državi go-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„vori na njenu korist, i pogled na nju i način njihove uprave. „Ništa pravilnijega i marljivijega od njihova poljoteženja, ništa „pristojnijeg od njihovih sela, i ništa pravičnijega od njihovih „uredaba.“

Pokojni naš Paulinović, koji nije znao za laskanje, ovako piše o Poljcima:

„Poljica su krasna domovina kraj mora, salivena na luke „i matove, preko višja premiješana ravnica, rijekama i du- „bravama, gaj blaga i hrašća, kakvim plode naj južnji krajevi „svijeta.“

A ovako piše naš zemljak, prof. Matešan :

„Imade u Poljcima velebnih gora, podzemnih dubina, „duboko-strmih dolina, uzbrditi vrhunaca, vinorodnih glavica, „žutoklasnih njiva, zelenih vrtala, jednolično-golih strmina, pu- „stoši punih kamenja; nit su sasvim golovita, nit su odveć za- „šumljena; imade glavica i ravnica. Ta će raznolikost biti gla- „vnm uzrokom zanimanju putnika, koji se bude voziti kroz „Poljica“.

Na žalost, Mosor i druga naša brda, gola su kao dlan, jer su njihove šume negda dobro došle za mletačke galije, a nijesu ni današnjim brodograditeljima na odmet.

*

Poljica nemadu jezera, a ni rijeka, osim male Žrnovnice, koja izvire iz sitanjskog Mosora, tiho lize niz žrnovsku uvalu, i na Stozancu se izliva u more. Tako nema ni toplih, ni ljekovitih voda; sve su pitke, i nek mnoge imadu u sebi rastopljena vapnenca neznatnim postotkom. Kreneš li iz Splita za Omiš, prevališ splitsko, jednolično, ali dobro obragjeno polje, i netom prekoračiš preko Mosta, na ušću Žrnovnice, stupio si na poljičko tlo, Stozanac, negdašnju našu solnaru, koja je napolvom Žrnovnice postala tusta i plodonosna zemlja.

U ovom tihom zakutku samuje krasni ljetnikovnik Poljičanina Maričića, koga Mletačka prekrsti u plemića Cindro, kao i druge poljičke porodice, koje se i danas u Splitu ističu i znanjem i imanjem.

Na ratu Grljevac još vire iz mora ruševine kuće knezova Dumičića iz Podstrane. Prerana smrt nije dopustila knezu Pe-

WWW.UNIBG.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

tru Dumičiću, koga je nestalna sreća, više puta za života, podigla do Gavanova imanja i stjerala do prosjačkog štapa, da obnovi te djedovske dvore. Kod s. Martina pod Podstranom, uz samo more, nalaze se ruševine rimskog Pituntium-a. Poživi li naš arheolog, Mons. Bulić, otkriće on i ovdje i kod S. Petra pod Jesenicama, povjesničkog blaga.

Krilo, zabitni ugao na jeseničkom žalu, u malo godina, postalo je glavna poljička luka i središte poljičkog prometa. Okretni primorci predvidješe budućnost Krila, sami zapasaše neznatnu luku, pogradiše gradskih kuća i zasnovaše skladišta, za našu i stranu trgovinu. Vlada se ne ogлуši primorskim molbama, udesi na Krilu zaklonito pristalište jedrenjačama i parnim brodovima, uspostavi poštansko-brzovjavni i carinarski ured, i nadcestarsku i fincijalnu postaju.

Kuće, što su primorci pogradili na žalu, svojom gospodskom uredbom i udobnošću privlače spljetsku gospodu na ljetnikovanje i kupanje. Krasna je poljička obala, koja će, kad li tad li, skočiti na glas, jer je mučno naći pristojnijeg kupališta, i što je more čisto, i što mu plitko dno posuto sitno-glatkim pijeskom, koji je brza Cetina, u svom dugom putovanju, uglađila i uvaljala i naslagala ispod Poljica. Obiluje primorska obala i mekušcima i ribom za zabavu ljetnim poljičkim gostima, a pri ruci im je i to, što su u blizini Splita i Omiša, za opskrbu hrane i izlete.

Donjo-poljička sela redaju se ispod brda Peruna ne daleko od mora. Imućniji spuštaju se k moru, i ne bi se bilo čuditi da dosadanje kuće pri brdu opuste. Malo dalje Krila, k jugoistoku, nalazi se mala dućka luka, a do nje kuće poput ljetnikovaca.

*

Netom stupiš na Dugi-rat, nazreš stari, junački Omiš-grad, koji se zavukao pod visoku Dinaru, a s nje su ga branile dvije negda nepredobitne tvrđave, danas porušene: turski Starigrad i mletačka Mirabella. A i bez njih je Omiš bio utvrđen i opasan visokim i debelim zidinama i dubokim prokopom i tvrdom kulom na ušću Cetine. Prošlog mu vijeka, s zdravstvenih obzira, lagumaše zidine, a prokop (fossale) nasuše i zasadiše stabljikama te ga pretvoriše u hladovito šetaliste. Valja priznati

da je Omiš i prirodno tvrd, kada kroz vijekove odolijeva potkopanju Cetine, nasrtajima morskih valova, i dinarskim obroncima, koji mu prijete porazom. A ni omiški stanovnici nijesu bili na sramotu svomu gradu, jer je poznato, kako su prkosili na moru, i na kopnu odlično odbijali neprijateljske nasrtaje. Ako mali Omiš danas ne cvate, kao je negda trgovinom, nije isključena nada, da će se nanovo podignuti, netom se otvore novi putevi do njega.

*

Prije nego stupiš na velebni David-most, kod Omiša, koji je, regbi, saliven, a ne sastavljen od željeza, pada ti u oko mala ravnica pod visokom Babljačom, sa šiljastim vrhom. Na toj zabitnoj ravnici, među šumom visokih jablana, krkih vrba, pitomih maslina, murava, smokava i šipaka, samuju zgrade, sa bizantinskom crkvom, sjemeništa Prika, jedinog zavoda za naobrazbu glagolaša, poljičkih svećenika, koji su bili ozloglašeni, jer su svoj narod ljubili i svoju svetinju branili, dičnu glagolice,* proti svakoj prijetnji i sili, kao i danas čine pravi poljički sinovi.

Kad je Pacifik Bizza stupio kao biskup na Dujmovu stolicu, uvidi da se u splitskoj biskupiji ne vlada bez narodnog svećenstva i bez glagolice u svim katoličkim obredima. Otvari sjemenište Prika godine 1750. za odgoj i naobrazbu narodnog svećenstva, i malo za tim u službi božijoj uspostavi glagolski jezik pored svih protivnih odredbi crkvenih sabora VIII. i IX. vijeka. Latinašima pogjeza rukom ukinuti Priko, godine 1820., a djake mu potegoše u Zadar da nastave nauke u središnjem bogoslovnom sjemeništu. S nestašice svećenstva u nekim dalmatinskim biskupijama, a osobito u splitskoj, nastojanjem tadašnjeg biskupa splitskog Pini-a, i dopustom vlade, bi opet otvoreno poljičko sjemenište, godine 1853., a uprava i pouka bi povjerena uzornom svećeniku Jozipu Beziću, pod nadzorom kan. Mangera i Poljičanina Banića. Bujno je evalo naše sjemenište pod upravom našeg zemljaka, kan. Andrije Matešana, čovjeka opširne naobrazbe i administrativne sposobnosti. Neumorno su ga potpomagali: Benković, Pivčević, Topić, Jelić i Paulinović a djaci su iz sve pokrajine vrvjeli u naš zavod, i

* Poljičani su pisali sve do današnjega doba i svojom poljičkom ćirilovicom Ur.

tako su napredovali u nauku, da su kasnije zasjeli na odlična mjesta u svakoj službi.

Opet prevlada struja protivna glagolici, i sjemenište Prika bi po drugi put zatvoreno, možda za uvijek, 1879. godine Lakše će Bog oprostiti onim koji su izvojevali srušenje Prika, nego će narod zaboraviti taj štetni narodni udarac. Mučno bi bilo naći prikladnijeg mjesta za uzgoj mladeži do Prika, gdje, s njegove osamljenosti, svjetski kvar nije se mogao uvući, a djaci su se mogli u blagoj prirodi moralno i tjelesno razvijati, a da niko njima, nit oni komu dosagjuju. Štetno je sa svakog gledišta, što je nestalo Prika, a još je žalosnije, što mu i zgrade propadaju, kao da nema gospodara. Kad ga ne mogu uzdržati, neka ga povrate onome čigovo je bilo; štediće ga kao milu uspomenu, i upotrebiti ga u humanitarne svrhe.

S David-mosta pada ti oko na čarobnu dolinu Zakućac, Misir Poljica, i na vodopad Ilinac, niz koji su turske čete strmoglav skakale, nagnane od Poljičana, pošto im je digla u lagum barutanu Mile Gojsalić, i glavom to junaštvo platila. Voda padajući niz Ilinac divno se pretvara kao u krasne čipke i zavjese i u maglu.

*

Okolo Omiša pokazala je priroda svu svoju čudnu prevrtljivost, da joj se ne možeš nadiviti. Putujući uz rijeku do Zadvarja, nalaziš takovih prirodnih prizora, da bi ih mučno i kistom proizveo, nipošto perom opisao. Put, koji je Cetina iskopala kod Furnaže u Javornici i tijesnim stijenama, svjedokom je dugog, neumornog rada vode. Motanje, bučenje i skakanje Cetine, i njezino bjesnilo u Oblačniku, neopisivi su prizori, ali daleko zaostaju za ljepotom Viseća i krasnom strahotom Gubavice. Što je Margitino ostrvo (Margaretheninsel) na velikom Dunavu, to je Viseć na maloj Cetini, koji pripada obitelji Radmanovoj iz Omiša. Djed današnjega vlasnika, Franka Radmana, brda je srušio, da gatom vodu navrne na mline. Sin mu Ante, profesor matematike na pavijskom sveučilištu, pretvorio je Viseć u pravi istočni raskošnjak. Bašću je nasadio inozemnim biljkama i naselio rijetkim pticama, a hodnike u kući nakitio narodnim oružjem i tugjim i našim pticama, koje bi sam strijeljao i umjetno priregjivao. S te fantastične uredbe i

s njegove zabitnosti skoči glas Viseću, kao i Lokrumu, Biševu, Gubavici i Krki, i nema stranca koji se ne zaleti da ga se nagleda, a mnogomu za njim i srce puca. Bogu bi bilo plakati da Viseć upade u strane ruke, ne toliko s njegove ljepote, koliko s ogromne vodene sile, kojom bi mogao raspolagati u obrtničke svrhe.

*

Pod Podgragjem je šćemeran na Cetini kameni Pavić-most, i tako majstorski izragjen, da izgleda, kao da je iz sira urezan.

Ako ćeš da se nagledaš strašnog cetinskog vodopada Gubavice, koji prozvaše Nijagarom dalmatinskim, treba da se popneš na „staro na kamenu Zadvarje“, otkle zaokupiš poglêdom cetinsko vijuganje kroz Studenca. Tijesan je prolazak, tijekom vijekova, iskopala Cetina u živeu kamenu, i takom silom i rovanjem skače niz litice, da ti se zemlja pod nogama trese, kose kostruše, koža ježuri i smrkne ti se pred očima, i sam si neodlučan, bi li bježao ili bi ostao. Kad si se rastrijeznio, usklikneš: Luda vodo, što od sebe činiš!

Kolika je sila pokretnica Gubavice, mogao bi izračunati sam vještak, hidroteknik; kažu da imade zimi do sto hiljada konja sile. Okretni smo mi Dalmatinci, da kako su stranci iznašli blago, koje imade u sebi Gubavica, tako će ga oni i prisvojiti, a za nas će ostati oglogjane kosti!

*

Da se poznadu srednja Poljica, treba i njih proputovati, novom pokrajinskom cestom, od Strozanca do Blata. Krasan bi bio ovaj put, da je majstorski izragjen, kako je bio trasiiran po zanatu. Imali su ga kada i dovesti do savršenosti, jer su se njime bavili više mjernika, za tri četvrt vijeka. Još bi se bilo tim poslom otezalo, da ne bude stupio na dalmatinsko Namjesništvo, kao Potpredsjednik, naš zemljak, pl. Pavić, koji se je svojski zauzeo, da popravi što je bilo zapuštanost. Poljičane je stao ovaj put krvavih tereta, u novu i radnji. Mi ćemo zaboraviti to, ali nigda one, koji su nastojali da bude prokrčeen, a megju prvim je naš Pavić.

Žrnovnica je prvo sredopoljičko selo od zapada, i leži na istoimenoj rječici i po okolnim brežuljcima, koji su nasagjeni

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

svakim pitomim stablom. Župsku crkvu i divno uregjeno grobište skrivaju stoljetni brijesti. Duboka je to dolina i plodna, jer iz nje ne vidiš nego nad glavom modro nebo. Ta ti dolina predstavlja nekakvo tajinstveno zaklonište strogih pobožnika srednjih vijekova.

Kroz tijesnu prodol, donji Vilar, dopreš do Srinjina, a kroz gornji, do Sitnoga. Srinjinsko je polje, kao i tugarsko, dosta prostrano, a iz njih su nikle glavičice, na kojim se bijele komšiluci. Srinjine obiluje živicama vodama, i s toga uspjeva svaka zelen, koju marljivo težak goji.

Tugari su selo sa plodnijim zemljištem i sa naj više vinograda, a među stanovnicima imade „živih“ (bogatih) ljudi. Pitome glavice i rodne uvale zasagjene su lozom i pitomom voćkom. Na sjeveru Srinjina i Tugara, pod samim Mosorom, Sitno su i Dubrava; prvo je krševito, a ravna druga.

*

S Tugara se malom uzbrdicom penješ do istorički znamenitog Graca, na vrhu koga je najstarija poljička crkvice s. Jurja, i najstarije grobište. Nije Gradac znamenit, što s njega vidiš čarobnu zakučku dolinu, Brač plodan vinom i uljem, i istočna Poljica, do imotske krajine, nego što su mu na podini bili birani poljički knezovi, i što su pod njim Turci amtom bili poraženi.

Megju Gracem i Mosorom stere se malo, pitomo, i dobro obragjeno gatsko poljice, prikladno za svaki usjev, i obiluje mnogim živim vodama. Otkada su Poljica, Gata su im bila središtem, i zato su u njima birani bili zapovjednici, i poljički bi Stol u njima držao svoje sastanke. U Gatima su obnovljeni dvori posljednjeg našeg kneza Ivana Čovića, koji je za bježanje pobjegao u Petrograd, gdje umrije godine 1813.

Kad ostaviš Gata, upadaš u duboku prodol, u kojoj su sela Čičla, Ostrvica i Zvečanje. Gaziš naj tušću poljičku zemlju, i koracaš u hladu gušćih maslina, nego da si u makarskom primorju; a ova sela i drugim voćkama obiluju. Na Ostrvici još se naziru ruševine Bobetića kule, i tvrdih dvora Miroslavića, kao i na Dubravi Krešimirovi, a na zvečanjskoj Gračini je još na nogama kuća posljednjeg poljičkog crkvnog vikara

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Martića, i posljednjeg učitelja, starog sjemeništa Prika, Kružićevića, i njegova praroditelja, kliškog junaka, Petra.

Kada stupiš na zvečanjsku Stazu, doživiš ugodno iznenagjenje. Ostaju pod tobom zanimiva Studenca, magloviti Oblačnik, obilata vrela živica voda, poniknuti otočići po rijeci, zašumljeni jablanima, vrbama, jadikama i vezikama. Studenca su naj ljepša prirodna ljepota u Poljicima, a i strašna su. Toliko je širine od okomitih litica Mosora do rijeke, da se mogu jedva dva natovarena konja mititi. To su ti putniku pravi klanci jadikovci, i bojiš se da ne ćeš iz njih žive glave iznijeti, kao da će te Cetina progutati, ne poklopi li te prije Mosor ili te ne uduše vode, koje Mosor iz sebe riga, te ih preko tebe povraća majci Cetini. Zovu Oblačnikom vodolom rijeke, koja se takom snagom razbija o kamenje, da joj se voda pretvara u oblak. Huka valova kad lupaju o hridi, ili puenjava topova, zaostaju za bukom, kojom se Oblačnik oglašuje. Nadodaš li tomu žrvnanje mlina i bubanje stupa, regbi da se je zemlja zakotrljala u bezdan. Uza Studenca do Kostanja prolaziš u debelom hladu maslina, smokava, bajama i visokih jablana. Kostanje su visočina, zemlja rodna, i ravnica i uzbrdice, a težak radi, te mu nije loše.

*

Podgragje je naj istočnije selo naših Poljica, Paulinović ga je prozvao obrazom Poljica i s bujne prirode, i s vješta poljotežanja, i s čistoće, uljudnosti i gostoljubivosti njegovih stanovnika. Malo je rodne zemlje u Podgragju, ali je težaci razborito obragjuju, jer znadu koja zemlja koje sjeme ljubi, i svaka im plaća obilno trude. Goje lozu na uzvode i penju je na stabla, pak vina kô vode. U svaku su škrapu posadili kostelju, koju prodaju za obruče skupo, kao vosak, a pokraj rijeke nasadili smokvu, jablan, vrbu i veziku. Nad Podgragjem, u staroj hrastovoj dubravi, jedinoj u Poljicima, nalaze se ruševine nekakvog starog, možda rimskog grada, koji zovu gracem, i otud ime ovom selu.

ZGODE I NEZGODE.¹

(nastavak)

Piše † prof. Luka Zore.

uredio A. Vučetić.

(Konačno stečenje istočne polovine Konavala).

Početakom XV. vijeka nastojahu Dubrovčani iz petnijeh žila da dobiju sve Konavle. To im pođe za rukom tek pregovorima, koji trajahu više no trideset godina a započеше 1415. godine.

Istočnu polovinu dobiše konačno 1419. g., jer tada Konavle nijesu bile jednog gospodara. Istočnu polovinu sa Sokolom imao je bosanski vojvoda Sandalj Hranić, zapadnu s Cavtatom vojvode Pavlovići. Sandalj je bio iz porodice Hranića u Humskoj. Otac mu je bio Hranje Vuković i zato se Sandalj zvao Hranić; imao je dva brata: Vukea i Vuka. Stric Sandaljev, Vlatko, upravljao je 1389. g. na Kosovu bosanskom vojskom od 20 hiljada momaka i poslije Kosova spasi Bosnu od navale Turaka. Knez Vukac, brat Sandaljev, imao je sina Stjepana, poslije Hercega. Hranići (vojvoda Vlatko) bili su od kraljeva bosanskih dobili Humsku uz uvjet da priznavaju njihovo vrhovno gospodstvo, a Sandalj dobi Humsku iza smrti Vlatkove i zvao se veliki vojvoda kraljevstva bosanskoga; imao je i drugih zemalja, kao n. pr. polovinu Konavala. Sandalj ne bješe dobar čovjek i više se puta nade u svadi s Dubrovnikom. Svada jednom nastade zbog prodavanja soli u Sutorini a to postade prijepornijem pitanjem između njega i Dubrovčana, jer je on imao milost od kralja bosanskoga da ondje prodava, a Dubrovčani su imali isto pravo po povelji kralja Tvrtka. Druga prilika svadi bješe dubrovačka trgovina po Konavlima. Nova zgoda svadi bješe rat između kralja bosanskog i Dubrovčana; tomu se ratu pridruži Sandalj kao kraljev saveznik i tada

¹ Usp. opasku u prijašnjem broju „Srda“.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

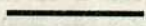
1403. Dubrovčani pretrpješe od Sandalja mnogo. Napokon i rat između Ladislava i Sigismunda, kralja ugarskoga, svadi Dubrovčane sa Sandaljem, jer su oni bili uz Sigismunda a on uz Ladislava. U toliko dođe 1415. godina. U ovo cijelo doba nije ipak Sandalj bio sved u neprijateljstvu s njima, što više oni su bili god. 1405. upisali u svoju vlastelu njega i Vukca i njihove potomke i poklonili mu onu palaču i onu zemlju u Primorju, što su negda bili dali Senkoviću. Napomenute 1415. godine Pavao, otac Petra Pavlovića, koji je imao drugi dio Konavala, pratio je sa Sandaljem i drugijem velmožama kralja bosanskoga negdje blizu Sutijeske. Sandalj iznenada zaostade, pozva na stranu jednog vojevodu pa on i svi njegovi ljudi povadiše sablje. Nastade boj a Pavao poče bježat. Jedan od Sandaljevih ljudi stigne ga i osiječe mu glavu. To prouzroči velike nemire i nereda, za kojijeh Konavle biše oplijenjene. Petar Pavlović, sin ubijenog Pavla, naslijedi očeve Konavle.

Tada Dubrovčani počеше ugovarati za Konavle i sa Sandaljem i sa Pavlovićima. Posao bješe mnogo teži sa Pavlovićima a lakši sa Sandaljem. Zato se Dubrovčani riješiše da uzmu u toliko jedan dio Konavala bez drugoga. Oni naj prvo predobiše Sandalja slatkim riječima i darovima; pošalju mu dva svoja poklisara i dar od 180 dukata, a kad poklisari Sandaljevi početkom 1419. godine dodoše u Dubrovnik, vlastela ih naj srdačnije primiše i darovaše. Tako dogovori uspješe vrlo dobro i Dubrovčani 1419. kupiše Sandaljev dio Konavala. Na Ivanj dan ove godine Sandalj „na Stipanu polju pod Sokolom“ izruči Dubrovčanima povelju, kojom im uz odobravanje braće mu, kneza Vukca i kneza Vuka, ustupi svoju polovinu konavoske župe, Vitaljenu i Donju goru sa selima, ljudima, pašama, vodama i sa svijem pravima. Zato mu Dubrovčani obećaše 18 tisuća perpera, drugu palaču u Dubrovniku, blizu one koju su mu bili dali prije i da će načiniti mu obe; okrom toga dadoše mu baštinu u Župi, koja je vrijedila 3000 perpera i obvezaše se da će njima i potomcima plaćati 500 god. perpera, dok budu mirno uživali Konavle. To ustupljenje potvrdi 4. decembra kralj bosanski ali uz uvjet da Dubrovčani plaćaju i kralju bosanskome danak od 500 godišnjih perpera na dan sv. Vlasija.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ali kad republika pošalje svoju vlastelu da prime Konavle i da podijele zemlju, Konavljani se pobuniše. Stoga republika trebaše da pošalje vojsku od 800 ljudi a osim toga da unajmi i oburuža 100 Luštičana i 12 ratnih lađa. Ali u isto doba po nalogu vladinu zapovjednici vojske darovaše novaca Sandalju i poglavicama Konavljana, a ostalijem obećaše da će im vlastela učiniti polakšica i da će im dati 10 dijelova zemlje. Sada se Sandalj poče izvinjavati, da ne može izručiti Konavle, ali ga Dubrovčani sklonuše da obeća da će on umiriti Konavljane i dopustiše mu da pridrži za se nešto zemalja. Konavljani se umiriše, ali septembra se iste godine pobuniše; ali nakon malo dana neki položеше prisegu vjernosti. Kad pak dubrovačka vlastela dođu 1423. da razdijele Konavle, Konavljani se opet pobuniše. Pored toga se izvrši razdijeljenje mjeseca juna te godine. Ova polovina bi razdijeljena u 10 desetaka, svaki desetak u 10 česti a svaka čest u četiri četvrtine. Kralju bosanskomu i Sandalju ostavljen je po jedan dio a poglaviti-
jem Sandaljevим ljudima kuća i nešto zemlje. Tako se izvrši stečenje ovog dijela Konavala.

Никад.

Боривоје Б. Мирковић. — Беч.

Никад нису моја уста мала,
Пољубила твоје лице бело,
Нит' је душа радост осећала
Гледајући твоје вито тело.

*

Никад, селе, нисам сузе лио,
И квасио твоје лице смерно,
Ал' сам љубав тамо и крио:
Љубећи те страсно, неизмерно.

Калуђерске и компасне карте средњег вијека.

Пише Др. Божо Цвјетковић.

I. Калуђерске карте.

Географија може да напредује само у културних народа. Гдје није било или нема никакве културе, ту нема ни збора о географији; што више ако тама покрије земље његда културне а варварство се у њима удоми, географија тад пада под првим ударцем „ропства клета и незнања љута“. То ће нам нај боље доказати средњи вијек, који нам се у географском погледу приказује посве друкчији него стари вијек, и зато ће средњи бити предмет нашег разматрања.

Раније доба кршћанског средњег вијека означаје нам периоду грдног назадовања у свему: толико у егзактним знаностима колико и у географији, тако да треба да се управ чудимо, како онако брзо нестане оног богатог разноврсног знања, које сабраше и уредише стари сумеро-акадски, бабилонски, египатски, грчки и римски учењаци. Исто вриједи и за наш предмет, јер *nulla res sine causa*, (никаква ствар без узрока), а клице назатку колико егзактних знаности толико географије наћи ћемо већ у свеопћем политичком развитуку средоземне културне сфере за старога вијека. Грци наима, или Јелини, бјеху баштиници свега знања ориентално-културних народа. Тако, ако ове ориентално културне народе успоредимо са мравима, који само сакупљају и бацају на хрпу или са пауцима који сучу прећу из себе самих, онда треба да успоредимо Грке са пчелама, које сакупљају и прерађују и учвршћују оно што су сакупиле. Јер све што су Грци посредовањем Феничана добивали од ових ориенталних културних народа под фирмом знаности није било друго но мишљење растркано, нестално каткад и контрадикторно. Није било принципом чим би знање могло стећи јединство и сталност. Зато је требало разорити из темеља сву ону културну зграду, коју сазидаше источни напредни народи, а овим истим градивом подигнути на здравим темељима нову, лепшу и трајнију зграду. То су Грци и учинили

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

и тек у њих налазимо здраве темеље сваке науке, хоћеш ли филозофије, математике, природних знаности, или повјести, географије и ост. Њихови су баштинници Римљани. Они су били по својем нагнућу и врлинама добри војници, јуристе, државници, енциклопедисте, али никада онако ревношћини и добри радници на знанственом пољу као што су били Грци. Они су додуше навратили бујицу свијетла у многе неиспитане земље, предузимали су и експедиције, раширили су хоризонт ондашњег географског знања, али све су то чинили у толико, колико је то било скопчано с државним интересима. Римљани се нијесу никада озбиљно бавили гео-физикалним проблемима. Тако се могло догодити, да је луч географског знања, коју упалише стари Грци, још, и ако не пламсала, а оно тињала и у кашње доба западне римске царевине; но назори о свемиру, о облику, величини и површини наше земље те о разним народима попримише такав облик, да су се посвема косили с науком једног Питагоре, Птоломеја и др. Клицу назадовања географске науке, особито математичне, физичне и антропогеографије налазимо дакле већ у староме вијеку, што ће бити још горе у средњему.

Пропаст западне римске царевине и диоба исте међу германска племена изазвале су револуцију не само на политичком пољу него и на знанственом. Сеобом народа нестале римске културе. Уништи је огањ и мач варварских народа. Све што је, у дугом редању вијекова, био открио људски ум а умјетничка рука садјелала и учинила, сви споменици јакости, женијалности, крепости старога свијета, све пропаде или остаде осакаћено. Варварство је славило свој триумф. Али исто толико, колико сеоба народа, освајања Турака у предњој Азији пораде да се угасну зубља знаности у Европи. Позната је наиме ствар, да су између разних средстава и путева, открића разних дјелова земље први темељни камени, с којих је онако дивно одвојила зграда наше европске културе. Огромна множина материјала за ову зграду унесена је из туђинства. Како би она кукавно изгледала без напоменутог градива унесеног из туђине, нај бољим нам је свједоком повијест средњега вијека и то онај дио, што нам прича о освајањима Турака у предњој Азији, наиме кад оно бише прекинуте свезе између средоземно-западноевропске културне сфере и оне индијско-источно-азиатске, те тиме прекинут сваки саобраћај између

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Европе, Истока, Египта и Азије. Јер чим се ово догодило, Европа је била осуђена да живи таким животом, те је дјеловао, да се европско пучанство већим дијелом изроди. Што добра видимо у ово доба? Крваве ратове између европских држава и народа; назадак у умјетности, у знаности — у свему. У таквим временима мало је ко и мислио на наук, па које чудо, ако оно страшно удари натраг? Једини они, који још нађоше времена да се баве науком, то су били духовници, особито калуђери у западној Европи. Но, према свому звању, они су се већином бавили теолошким питањима; ако су се пак бавили и другим гранама знања, дакле и географијом, то су увијек хтјели да доведу све знање у склад са библијом и да помоћу библије све докажу. Тако је постала библија базом вјере и знаности, дакле исто што налазимо и у староме вијеку код Стоика и Пергаменаца, који су хтјели учинити Хомера исходиштем свега људскога знања. То је била погрјешка. Јер тим свој знаности, дакле и географији, не бише више темељем знанствена истраживања и путовања, опажања и мјерења, но остаде све на ономе докле допријеше стари Хебрејци. Истина је, да у светој писму можемо наћи дивних ствари колико за друге знаности толико и за географију, али тиме, што су узели библију за базу свему и нијесу се усуђивали кренути даље, остали су за много стољећа на истоме, што више и назадовали су криво разумијевајући многе ствари у библији. Ако пролистамо збирке Сантарема, Лелевела, Јомарда, Норденскјелда, Милера и других, у којима они сакупише све могуће карте средњег вијека, доћи ћемо брзо до увјерења, да раније доба средњег вијека означаје велику декаденсу на пољу географске науке. Све оне четвороугласте, једноличне или округле карте, које обично називљемо калуђерским картама, јер и највише зготовљаху калуђери по западно-европским манастирима, и ако извана показују велику кићеност и разноврсне сликарије, тако су сиромашне по садржају, да је тешко и бистроме учењачком оку распознати контуре континената и мора. О пројекцијама ту нема ни збора, а гледом на њихову знанствену вриједност исто су тако слабе кô и оне старих Јоњана. Исто кô што налазимо у картама старих Јоњана, да Делфи има централни смјештај, налазимо Јерусолим као средиште на оним калуђерским, дакле исто што и у Китајаца, Индијаца, Тибетанаца и Египћана. Чудне су и разне оријентације

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ових карата. На њеким налазимо сјевер доље а југ горе, дакле обратно но што је на нашим картама. Ову је оријентацију баштинио средњи вијек по свој прилици од старога, што нам и свједочи „капитолински план“ града Рима, о којему Елстер написа расправу: *De Forma urbis Romae deque orbis antiqui facie*. (О облику града Рима и о лицу старог свијета). На њеким налазимо исток гдје је сјевер или чак гдје је запад. О рашчлањености обала не треба ни да говоримо. Острва долазе по највише у облику кружнице или елипсе. Ријеке теку како се дотичноме калуђеру свиђало. И горја нијесу боље среће. Што калуђери редовно ударају на ове карте, то је све оно, што се чинило некако чудно и невјеројатно, као десет израјелских племена и жидовски опкоп, Александра врата и за њима народи Гог и Магог, киклопи, Амазонке, кинокефали, гимнозофисти, велики мрави, змајеви, базилиски са двије главе, те особите биљке и стабла као „*albero secco*“ (сухо стабло) Марка Пола и ост. Но што на ниједној карти није смјело фалити то је био Еден са стаблом живота, змијом и Адамом и Евом те четири ријеке, које су текле рајем земаљским наиме: Пишон, Гихон, Фрат и Тигрис.

Херефордска и ебсторфска карта још су нај боље ове врсте; нај интересантнија је пак она мадебска ударена у мозајику, која је нађена у једној цркви у Мадеби, источно Јордана. То је нај старија оригинална карта, коју ми досад познајемо.

(наставиће се).

БИЉЕШКЕ — ВІЛЈЕШКЕ

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Milorad Mitrović

pjesnik srpski, porijetlom Hercegovac a rodом Biogradanin, umrije 28 maja o. god.

Rodio se 20. februara 1867. Njegov otac, Jovan, Hercegovac od Trebinja, iz poznate porodice Pročevića, u mladosti doselio se kao trgovac u Biograd.

Kad Milorad dovrši srednje nauke, pođe na pravne nauke u velikoj školi. Tu se bio tako oduševio za prosvjetljenje naroda, da je za nešto dulje nego godinu dana probavio kao pučki učitelj u selu Kamenici kod Niša.

Kad svrši pravni fakultet, postavljen je u službu u Užicu.

Bio je neodvisan u svome mišljenju i kao činovnik i kao pisac, te je proživio nekoliko neugodnih trenutaka i premještaja, pa napokon dospio u Biograd, gdje je dopro do čina sekretara apelacije, a umro je u 40. godini života.

Bio je osobita ličnost i kao čovjek i kao pjesnik, nije se povodio ni za kim i odvajao je između ostalih pisaca i idejama i načinima.

Milorad je bio pjesnik i radio je ne samo na književnim listovima, nego mnogo i na političkim a izdao je samo dvije zasebne knjige pjesama.

Mitrović se pojavio u književnosti, kad mu je tek bilo 14 ili 15 godina. Kad je p. Miloš Popović početkom

osamdesetih godina prošloga vijeka pokrenuo list za djecu „Srpčee“, Mitrović je bio njegov naj bolji saradnik.

Od svoga literarnog rada zasebno je odštampao samo dvije zbirke pjesama „Knjiga o ljubavi“ i „Prigodne pjesme“.

Ali je njegov rad mnogo obilatiji. On je radio u „Srpčevu“ i „Nevenu“ i objelodanjivao je svoje pjesme u svim književnim listovima, u Sarajevskoj „Bosanskoj Vili“, u „Mostarskoj Zori“, u „Glasniku“, u „Otađzbini“, u „Pobratimstvu“, u „Preodnici“, u „Zvezdi“ i u „Srpskom Književnom Glasniku“.

Radio je naj više na političkim listovima i na političkoj poeziji, epigramatici i satiri u „Gedži“, „Srpskoj Misli“, „Velikoj Srbiji“, „Dnevnom Listu“, „Odjeku“ i „Reči“.

Poslije Zmaja i Vojislava Mitrović je naj bolji lirska pjesnik. Predmet je njegovih pjesama ljubav strasna, čista i silna a ne ljubav moderna, rafinovana i računska. On se može uvrstiti u pjesnike, koji su odrasli u romantičkim tradicijama kao Misè, Aihendorf, Birger, Ljermontov.

Približio je svoju poeziju muzici, i prvi je pokušao da se prikaže kao muzičar u oblasti slaganja riječi.

Među savremenim pjesnicima on je naj simpatičniji i naj originalniji u novoj eposi srpske poezije.

Laka mu bila crna zemlja!

— † Dr. Jan Gebauer. Posljednjih je dana umro ovaj učenjak, koji je

prvi zajedno s profesorom Masarykom proglasio da je „Kraljodvorski rukopis“ podmetnut. Gebauer rodio se u Auslaufu u Češkoj 1838. g. Od godine 1873. bio je docentom a od 1881. godine redovitim profesorom slovenskih jezika u češkoj universitatu u Pragu. Postao je bio dvorskim savjetnikom i članom gospodske kuće. Napisao je više djela o češkom jeziku.

— † *Jorris Karlo Huysmans*, pisac franceskih romana, rođen u Parisu 5. februara 1848. umro je 12. maja o. g. On je negda bio u vezi sa Zolom i napisao naj prvo više naturalističkih romana. Poslije mu je postao protivnikom, te dva puta promjenio svoj pravac. Posljednje mu djelo „Les foudres de Lourdes“ (navala svijeta u Lurdu). Bio je časnikom počasne legije.

— † *Albert Samuel Gatschet*, sjevero-američki etnolog i lingvist umro je u Washingtonu početkom aprila o. g. Rodio se u Švajcarskoj 3. oktobra 1832. Učio je u Bernu i Berlinu. Preselio se u Ameriku 1868. u Nju-Jork i od 1874. bavio se po naj više učenjem indijskih jezika. Primi državnu službu 1877. i postavljen je 1879. kao lingvist u Bureau of Amerikan Ethnology Smithsonian Institution u Washingtonu.

— *Бранич* у свом 9. и 10. броју доноси питање, има ли се писати *ј* у придевима на *ијски* као *хисторијски*, или не. Окром тога има и расправицу о писању страних имена.

— У *Savremeniku* S. Matavulj završuje svoj „Udes Doktora Ivanovića“, a Dr. L. Vojnović svoj „Finis Reipublicae“.

— *Бранково Коло* у свом 21. броју доноси чланак Др. Ник. Милутиновића под насловом: „Добротворне задруге Српкиња — српском народу и биљешку

Јована Живановића о ријечи *Бококошорски*.

— У *Невени* између осталог градива има једна Слицица из приморског живота под насловом „Млади јунак“ и јапанска прича под насловом „Два жапца“.

— *Behar* у бр. 1. јуна о. г. свршује чланак А. Кадича: Nekoliko arapskih opažanja o prirodi, a nastavlja Ekremov dramatski spjev: Zmaj od Bosne i raspravu Faik-Zekia: Zašto islamski narodi ne napreduju.

— *Imitator životinjskih glasova i muzike*. Gospodin Milovan Petrović, specijalista u ovoj vrsti, koji je predstavljao svoju vještinu u mnogim gradovima po Evropi, nadasve po školama u nas u Dalmaciji, pa u Bosni i Hercegovini, u Srbiji, u Berlinu, u Amsterdamu i po mnogim drugim velikim gradovima, pokazao je svoju vještinu i ovdje u Dubrovniku. Imituje glas različitih četveronožnih životinja i ptica, djeteta i muzike.

— *Reklamne knjige za putovanje po Dalmaciji*. Jednu je izdalo na njemačkom jeziku dioničarsko društvo hotela Dubrovnik-Kotor i nosi naslov: *Dalmatien, ein modernes Reiseziel* (Dalmacija, moderni cilj putovanja). Knjiga sadrži sve potrebite naputke za putnike i kratak opis mjesta ne samo dalmatinskih nego i austrijskog Primorja i ima nekoliko stranica i za Bosnu i za Crnogoru; nosi osim toga mnogo lijepih ilustracija. Vanjska je oprema knjige vrlo krasna. Druga je slična knjiga izdana od austrijskog Lloyda i nosi naslov: *Servizio adriatico* i uređena je posve kao prva a pisana je talijanski. Obazire se na putovanje od Mletaka do Boke kotorske po Dalmaciji.

— *Druge reklamne knjige au. Lloyd za putovanja*. Slične su ovim i druge

dvije knjige: jedna francuska, druga njemačka za zabavna putovanja po sredozemnom moru osobitim yachtom Lloydovim *Thalia*. Jedna nosi naslov: *Voyages de plaisir 1907* a druga: *Vergnügungsfahrten 1907*. II. Halbjahr. U njima je i popis cijele Lloydove flote, po kojemu ovo društvo ima 65 vatenjača sa ukupnom brutosadržinom od 176 hiljada tona. Naj veća mu je vatenjača *Austrija* sa 7588 tona.

Наука. - Nauka.

Filosofija.

— *Mudre izreke*. Novac predstavlja mnogo bezvrijednijih i beskorisnijih stvari: ali predstavlja i neodvisnost, koja je vrlo dragocjeno blago. Smiles.

Život je uspomena, ufanje, tačka.

Rossetti.

Čovjek treba da čeka; vrijeme dovodi do zrelosti svaku stvar. Shakespeare.

Vino, kad se umjereno pije, razigrava i dušu i srce.

Crkownik.

— *Просвета* од 10. маја доноси чланак Др. П. Радосављевића, друга Педагошког факултета у Њу-Јорку: „Проблем психичких елемената, листић из експерименталне психологије.

Државне знаности.

— У *Делу*, свесци за април, Др. Александар Митровић наставља своју расправу: Двадесет година политичке борбе на Приморју (1880-1900); затим Др. Драгољуб М. Павловић започео је своју расправу „Реформа изборног права у Аустрији“ поглед на развитак уставности у Аустрији.

Педагогија.

— У *Учишћу*, св. за мај, има оком осталих радња, расправа *Милана Храбровића*: На који ће се начин најбрже ширити писменост у маси народа.

Немија.

— *Имбамација цвијећа и биљака.*

Учени професор у Италији, Константин Грегори, изумио је начин да се за дуг низ година сачувају биљке, цвијеће, инсекти, рибе и анатомски комади са својим бојама, у природној гипкости и форми. Већ је 1892. године савио велику збирку цвијећа, које је још тако живо, да се потпуно такми са оним које се тек убрало. Ово преправљено цвијеће саčuvalo је неозледене све своје организме и зрна кlorofile могу се видјети непромјенјена. Али проф. Грегори није само пазео на цвијеће, него преправља и инсекте за збирке и анатомске комаде људског тијела, који очувају своју прву гипкост и боју. Он је свој изум протегнуо и на рибе за јело и у томе је већ стекао знатна успјеха. Првог је новембра прошле године преправео велику тригљу коју је купио на тргу. За 13 дана тригља се није промијенила, боја, тврдоћа, mesa, очи и сви унутрашњи су органи сачувани потпуно, крв је curila из шкрга, жива и prelijepa као да је риба била ухваћена онај час. Четрнаести дан проф. Грегори да докаже да су посве неvine ствари uporављене за preparaciju, dade svарити ribu и pojedje је у nazočnosti својег kolege. Egzemplarima, које он prepravi, није ништа izvадено iznutra и сви су унутрашњи органи посве сачувани. Gипkост insekata је така, да је проф. Грегори у šest sahata radnje mogao preparovati insekat *Carambys heros* да буде gibak као да је сад uхваћен а bio ga је ubio pet година prije.

— *Окамењавање мртваца*. Прошлога вијека хемичар Сегато у Италији био је изумио начин окамењавања мртвих тијелеса и има у гробљу у Напуљу цијело мртво тијело окамењено и комада унутрашњих органа окамењених. Али је

Сегато умро а да није никоме приопћио тајну свог изума. Сада би био по једном италијанском листу неки Nello Pignotto из San Giovanni Val d'Arno изашао нов моћан хемички начин да препријечи распаѓање, који обраћа у тврди камен мртво тијело и даје му једнаку свијетлост као и живи Сегатов а не претвара ни боју ни облик ни целуле, како се увјерио микроскопском анализом учењак проф. Леви на кр. клиници.

— *Milo (sapun) od kamenoulja.* Један franceski хемичар изумио је начин да се из остатака и одmetaка petrolja преправи sapun. Изум му је био плаћен од sindakata за по милиона франака. Sapun је веома јеvtин и може изврсно прати у свакој води, па и у мору а да не опрља воду или поквари боју.

Природне зnanosti.

— *Dvjestota obljetnica Lineova rođenja.* Karlo ot Linnè (Linnaeus) rodio se 23. maja 1707. u Smelandu u Švedskoj kao sin jednog пароха. Njegovo ime dolazi od *lipe* (njem. Linde), koja је bila u obližnjoj bašчи. Švedska се преправља већ двије године да прослави obljetnicu ovog glasovitog botaničара, класификатора билјака, те је изашло у ово доба много биографија о њему и његовим otkrićима.

Њега су професори средњих школа били нашли неспособним за humanističke науке и otac му се справљао да га стави на занат, али liječnik Stobaeus otkri u њему sposobnost за znanstvene науке, те Lineus би upућен да учи liječništvo и prirodnu historiju. U kratko postade zanesenim botaničаром и kad učaše u 23. godini života u universitatu u Upsali u Švedskoj, његов га profesor Rubdek povede u vrt и ponudi му katedru botanike, коју он и прихвати. Siromašan proputova nekoliko zemalja као botaničар, те izli-

ječi od teške bolesti kraljicu Ulriku. Ona га zato izbavi od siromaštva а taj uspjeh u kraljičinoj bolesti donese му и predsjedništvo akademije znanosti, katedru u medicinskoj fakultati, upravu botaničkog vrta и plemstvo. Ostade profesor u Upsali до svoje smrti бавећи се svojim botaničkim vrtom а на његова predavanja dolаžahu učenici čak из Amerike. Umrije 10. januara 1778. а ukopan је u stonoj crkvi u Upsali.

Његово је djelo о *prirodnom sustavu* dakako zastarjelo prema kašnjemu napretku prirodnih znanosti. Ali велика је заслуга Lineova та, да је bio први који је zgradio temelje zgradi prirodnih znanosti. On је сам stvorio појам *vrste* а одредио и ograničio појам *roda* и utemeljiо начин nazivanja билјака, који се još upорављује u botanici; prije ime опће, pak posebno, pak početno slovo botaničара, који је класификовao билјку. Sam kongres за nomenklaturu билјака u Beču 1905. godine potvrdio је načelo и начин Lineov. Prije Linea bilo је toliko nestalno opisivanje билјака, да, kad bi два botaničара opisali istu билјку, nije се moglo razumjeti, да li је ista.

On је istina ustvrdio nepromjenljivost vrste, što бјеше заблуда, коју Darwin dokaza. Okrom toga temelj његову систему бјеше samo morfologija; али noviji prirodnjaci poslužiše се за то и anatomijom и fiziologijom, то jest и unutarnjim билјезима билјака, који се могу otkritи samo mikroskopom. Upsalska universitat да прослави његову dvijestotu obljetnicu odlučila је да prouедni Lineov botanički vrt onako, kakav је bio за његове uprave.

— U *Domaćem Ognjištu* započeo је M. Š. biografijom Karla Darwina prigodom 25. godišnjice његове smrti.

Археологија.

— *Археолошка открића код Masaue u Africi.* Italijanska археолошка мисија у Масави започела је откопavanje старинског града *Zule* (стари *Adulis*) на Црвеном мору мало сахата далеко од Масаве. О њему класици били су оставили посве мало вијести. Био је богат трговачки град. — У сјеверном дијелу града нашла се одмах испод површине кршћанска црква у облику класичне базилике с апсидом, преzbитеријем и три ладе раздijелене ступовима. Црква је била подигнута на другој згради, која је такођер служила за вjерске обреде, али предкршћанске. Ова је старија зграда изгледала племенито; њене су зидине остављене до висине од 3 м. Нашла се и друга предкршћанска црква у истоћном дијелу града, дуга 25 м, а широка 16 м. На њој је зградена друга базилика, а већа од прве са трима вратима, средишњим baldakinom, 8 ступова, преzbитеријем, апсидом и крстоницом за ронjenje. Ископало се много, и по свим ископинама произлази да је град био знаменит.

— *Ископине у сјеверној Далмацији.* Под управом учитеља Колнага (*Colnago*) ископале су се у сјеверној Далмацији око Обровца лијепе римске старине, које ће бити постављене у опћински музеј у Обровцу, нетом му буде одређено мјесто Ископине састоје понај више из стакларија староримских из гробља у Стариграду.

Али нај знаменитија су ствар између тих ископина уломци од бакрених плоча, страном писаних, а страном неписаних око 400 комада, које су нашли у Крупини на градини Смоковац, гдје је била прилично знаменита насеобина римска, коју је лани открио Колнаго. Рекло би се да су ови уломци плочица садржали урезан статут римског Скра-

динског конвента за I вијека по Исусу. Професор Е. Борман у Бечу настојао је да прочита, колико буде могуће, садржај поменутог статута.

— *Откриће прехисторијског села на Сицилији.* Професор *Angelo Mosso* на Сицилији настављајући своје друге ископине открио је прехисторијско село код *Cannatello* близу *Girgenti*. Потанје испитивање овог села дубоким засjecима земље донесе на видјело тако високе насlage неолитске, каквих се досада није познало у Италији. Овај је факат доказ изванредно дугог опстојања села, које је трајало по свој прилици преко тисућу година. Ствар је посве нова за испитивање једна округла пољана, која је посве добро поплоћена; на њој се налази пет кућика, које су зграђене на неким мјестима од великих каменитих балвана. И путеви, који спајају поједине дјелове села с пољаном у средини, били су досад непознати у камено доба. На два разна мјеста, гдје су се за опит извршиле ископине, нашли су се и други дијелови села, који још нису могли бити сасвим откривени. Први пут појављују се четворокутне кућиче, врло лијепо сачуване, које доказују вјештину ових градитеља каменог доба. Калдрма сачувала је и остатке сламе и тако споминје мijeшано градиво из разних твари, које се нашло у Троји. Четворугласти облик на Сицилији није се прије нашао. Нашле су се и трапеze за питне жртве, које доказују да је већ онда било veza с Кретом. *Mosso* се живално заузимље еда ово неолитско село *Cannatello* буде сачувано. Он је окром тога у *Sant' Angelo Muraro* ископао гроб, који је крио 45 здравих судова и припада послједњему доба helenske сеобе. Али накит неких судова показује подражаванје много ранијих времена и не-

WWW.UNIBS.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

koliko posuda sa stalkom dokazuju ponovno fakat da su u prehistoričko doba opstojale živahne veze između Sicilije i Krete.

Historija.

— У „Срб. Књиж. Гласнику“ од 16. маја о. г. објелоданио је Др. Анастасијевић почетак свог предавања у „Колу Српских Сестара“: „Света Гора у прошлости и садашности.“

— *Stota obljetnica Garibaldijeva.* Ртски одбор у Риму преправља свећаност за прослављенје obljetnice, које се врши овог мјесеча јуна.

Geografija.

— У *Рајнику*, свесци за марат, наставља се врло занимљива радња „Drang nach Osten“ (навала на Исток), коју је написао Др. Вердун а превео с њемачког проф. Др. Радовановић. У овој свесци истичу се цифре и факти о њемачком елементу у Хрватској, Славонији, у Босни и Херцеговини, Румунији, Србији, Бугарској, Грчкој, Турској и у Русији.

— † *Dr. Walter Volz*, швајцарски зоолог и prehistorični ispitivač, bio je ubijen u okršaju između franceske vojske i urođenika u Africi. Hotio je propotovati jedan dio Afrike i bio se pridružio franceskoj vojsci. Ovu je vijest donijelo jedno službeno izvješće od 20 aprila о. г.

— *Profesor Matteucci* upravitelj vezuvskeg opservatorija i njegovi drugovi, koji su lanske godine ostali na Vezuvu za strašne erupcije, t. j. inženjer Peret, brigadijer karabinijera Migliari i telegrafist Mormire bili su odlikovani počasnim medaljama, koje su bile izrađene pomoću novca sakupljenog javnom supskripcijom. Tu su supskripciju potakli universitatski i srednjoškolski profesori. Za Matteuc-

cia skovana je zlatna medalja sa 5 cm premjera a za tri druga po jedna srebrna; za karabinijere, koji su mjeseca aprila također ostati sa profesorom, po jedna bronzana medalja.

— *Дом и школа* у броју од 20. априла (3. маја) доноси наставак радње П. Д. Милићевића: Низ Јадранско Приморје — утисци.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

Statistika.

— *Broj Izraeličana na zemlji.* Др. Ferruccio Servi izdao je skoro kalendar za 5667. godinu od stvaranja svijeta i donio je u njemu podatke o izraelitskom pučanstvu na zemlji. Ima ga u sve 11 miliona; u Evropi 9 miliona, u Americi 1·5 mil., u Aziji 100 hiljada, u Africi 350 hilj., u Australiji 50 hilj. — Ruska bez Poljske ima ih 3,872.625 a Poljska 1,316.775; to je ukupno 5,189.400 (po prijepisu od 1905. g. ima ih 5·7 mil.): Austrija ih ima 1,224.890, Ugarska 851.380; ukupno 2,076.270; Njemačka 581.960; Rumunjska 269.015; Engleska 235.000; Holandija 103.985; Franceska 86.885; Italija 52.115; po njenim gradovima ima ih naj više u Rimu 10.000 a naj manje u Napulju 1030 i Mantovi 1000; Bugarska ih ima 33.660; Belgija 12.000; Grčka 8350; Bosna 8.215; Srbija 5100; Španja 5000; Portugalija 1200; Danska 500.

— *Statistika pučanstva Rusije.* Po popisu od 1905. godine u cijeloj Ruskoj žive 146 miliona stanovnika, t. j. 125·8 mil. u evropskoj Ruskoj, a 20·2 u azijatskoj. Od svih stanovnika ima samih Rusa 96·2 mil, to jest 65⁰/₀, ostalih narodnosti ima od 10⁰/₀ do 0·4⁰/₀; to jest Turaka i Tatara 15·6 mil. (10⁰/₀), Poljaka 9·1 mil. (6·2⁰/₀); Fina 6·6 mil.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

(4^{1/2}/₀): Izraeličana 5·7 mil. (3·9⁰/₀); Lituanaca 3·5 mil. (2·4⁰/₀), Nijemaca 2·3 mil. (1·6⁰/₀), Jermena 1·3 mil. (0·9⁰/₀), Mongola 0·6 mil. (0·4⁰/₀), Kaukazijaca različitih plemena 2·9 mil. (1·2⁰/₀).

Po vjeri se dijele: Pravoslavni ima 69·9 (različitih konfesija), Muhamedanaca 10·8⁰/₀; Katolika 8·9⁰/₀; Protestanata 4·9⁰/₀, Mojisijevaca svih konfesija 4·1⁰/₀; Budista i drugih 1·4⁰/₀.

— *Slovensko useljeničko društvo u Nju-Jorku.* Česi, Rusini, Slovenci, Srbi, Hrvati i Bugari ustanovili su u Nju-Jorku dioničko društvo da bude posrednikom Slovenima doseljenicima. Podupiraće Slovenima posao i nabavu zarade. Društvo se zove: „Slavonic Imigrant Society“ i kani sagraditi doseljenički dom. Nekadašnji saradnik budimpeštanskih „Slovenskih Novina“ Slovak Ambroz osnovao je ovo društvo a još je prije osnovao drugu instituciju „Amerikanski slovenski Spolek“. Ovo useljeničko društvo ima upravu od 25 članova a u njoj se nalaze Srbi Papić, Jakić i Pavić a Hrvati Zotti i D. Pavelić.

— *Općina, koja će s iseljivanja opušćeti.* U Siciliji je nastalo strasno iseljivanje u Ameriku nadasve u provinciji Girgenti. U općini Campofranco malne polovina se pučanstva iselila. Trgovina i poljoprivreda nijesu više unosne a smanjio se strasno iznos potrošarine. I javna je uprava u nekoliko općina u toj pokrajini u neprilici.

Rudarstvo.

— *Željezne rude u Dalmaciji.* Inženjer Ant. Dešković ispitao je u odlomku Kruševu općine Obrovačke u Dalmaciji tako zvanu „erljenu zemlju“ i dao je nakreati dva broda „beauxite“ (željezne rude) i uputio ih na Rijeku, gdje će se u talionici prvi put pokušati taljenje ove rudače. Po mnijenju

vrijednih inostranih stručnjaka ova je rudača vrlo dobra, što više mnogo bolja nego ona koja se iz južne Franceske u stotinama vagona svaki dan uvozi u Njemačku za tvornice željeza i aluminija. Ako se ova vijest u potpunosti mjeri obistini, ova će ruda u brzo preporoditi u ekonomskom pogledu obrovački kraj.

Životinjstvo.

— *Sprava Pischardson za ubijanje pasa.* U Engleskoj je prije nekoliko godina Pischardson izumio spravu za bezbolno ubijanje pasa uhvaćenih na putu. Tu su spravu sada uveli u Milan sa nekom preinakom. To je velik stakleni sanduk sa vratima koja se ermetično zatvaraju. Može se u nj uvesti do dvanaest pasa. Vazduh se impregnira kloroformiom. Tada psi padu odmah u nesvijest. Zatim se metne u sanduk cijev ugljičke kiseline, koja zaduši pse u 5 minuta, a da se ne sjete.

Promet.

— *Naj veći most na svijetu.* Bio je tu skoro sagrađen most kod Kvebeka u Kanadi (S. Am.) na rijeci sv. Lovrijenca. To je naj veći što ga je dosad ljudski um zamislio i ljudka ruka zgradila. Od gvožđa je, a dug je 854 m, naslonjen je na dva pilova, koji su 549 m odaljeni među sobom. Ima dakle centralnu svjetlost dulju od 60 km, a ispod njega je praznina od 46 m, kuda može proći naj viši brod. Most je širok 25 m i ima mjesta za 5 paralelnih puta, a po srijedi će biti željeznica sa dvostrukom tračnicom.

Uspor. dujući sadašnje mostove sa starim rimskim, vidi se, koliko je napredovalo moderno doba. Rimljani nijesu gradili mostove, koji bi prelazili 25 m svjetlosti, a u moderno doba Francezi su zgradili s istim materijalom od kamena kao i Rimljani mo

stova sa svjetlosti od 84 m, Italijanci tako isto, a most u Plaucuu u Saskoj ima svjetlost od 90 m.

Ali naj veće se postiglo s gvozdenim mostovima. Oni inženjera Eiffela u Portugalskoj i Franceskoj imaju svjetlost od 160 i 165 m a jedan viadukt u Americi ima 220 m. U Americi pošli su još dalje, jer ima mostova sa svjetlosti od 480 m. Glasoviti most u Dublinu ima svjetlost od 521 m i samo ga ovaj novi u Kvebeku natkriljuje.

— *Članovi engleskog novinarskog udruženja*, koji su došli u Njemačku i Austriju sa svojim predsjednikom i sa tajnikom udruženja g Baker-om, prije svog posjeta u Bosnu bili su i u Dubrovniku dne 28. i 29. maja i posjetili su grad i okolicu praćeni od članova dubrovačkog odbora građana i štampe. Bila je zajednička večera u Hôtel-Imperialu. Nazdravio im je g. Matej Šarić a g. Baker odgovorio je hvaleći krasote Dubrovnika i susretljivost građana. Engleski novinari pri svom povratku iz Bosne krenuli su u jutro 4. juna iz Gruža put domovine.

— *Posjet putnika u Dalmaciji*. Austrijski Lloyd potaknat ministarstvom za trgovinu namjerava uporaviti nova sredstva za pomnoženje broja stranaca, koji bi posjetili dalmatinske obale. Naj prije vatreňače brze levantinske pruge ticaće Dubrovnik. Zatim kad budu dograđene nove vatreňače, uspostaviće se nova pruga Dubrovnik-Brindisi, koji je središte južnoitalijanskog prometa i prometa putnika. Tako one tisuće putnika po Grčkoj, Egiptu, Siciliji i ost. mogu ticati i dalmatinsku obalu. To će biti na korist i austrijskih putnika, koji će moći mnogo ugodnije putovati na ovim velikim vatreňačama, ako i polakše, nego na malim prebrzim i veće izloženim va-

ljanju. Ove veze moći će i navesti putnike da se ne vraćaju više kući putem Brindisia i Italije, nego kroz Dalmaciju preko Trsta. Do godine biće pomnožene i pospješene plovidbene veze. Željeznički vagoni voziće se vjerojatno do mula, gdje pristaju vatreňače, a red plovidbe biće tako udešen da će putnici moći uživati po danu prizor što pružaju krasni otoci uz obalu. Okrom toga je jedan bečki arhitekt izradio za Dubrovnik osnovu za kasin sa koncertnim salonima i društvenim prostorijama; stil kasine sлагаće se sa osobinom i krasotom prirode u ovom kraju. Već su gotove i osnove za drugi novi hotel u Dubrovniku. U ovim zgradama bili bi podvornici odjeveni u krasnim narodnim odjelima. Zatim će se možda spojiti u promet sa putnicima i krasno ostrvce Lokrum kod Dubrovnika. Snuju se također i osobite vožnje u Bokotorski zaliv sa strane vatreňača, koje bi bile hoteli te plivaju. Jedan bečki bogataš okrom toga misli podignuti zgrade u Hercegovomu, da ovo mjesto postane kupalište i boravak za krijepljenje sa svog klimatskog smještaja.

Ali kaže se da pomorska društva dalmatinska uvidaju svoju propast u postupanju vlade prema austrijskom Lloydu obzirom na ugovor za subvenciju.

Izumi.

— *Sprava protiv valjanja broda*. Dr. Schliek, inženjer i upravitelj njemačkog Lloyd-a u Hamburgu, izumio je spravu da uništi ili dajbudi da svede na najmanju mjeru valjanje i uviđanje broda na uzburkanu moru, što bi koristilo putnicima i trgovini. On je to postignuo žvrkom ili vrtaljkom. Poznato je da se vrtaljka moćno o-

pire odvrtačanju svoje osi, netom mu može slobodno izbjeći pravcem pravog kuta. Tako je i s koturačom, koja padne, netom stane. Arhimedova vrtaljka sastoji iz malog kotača zamašnjaka, što stoji u vertikalnom obruču, i vrti se oko osi, koja čini premjer obruču. Ako se ovo kolo (kotač) stavi u brzo kretanje a obruč se izbočinom kao zrno nasloni na stup, obruč ne će pasti, nego će lebdjeti u vodoravnom pravcu i obraćaće se polako oko potporišta. Opazili su u istinu da se vatrejače na kola manje valjaju nego druge i da je kretanje broda njihanje poput pendula. Opitima sa vatrejama na kola Schlick je iznašao da se te pojave svode na načelo vrtaljke, i mnogo brže vrćenje djeluje jače protiv njihanja.

Schlick je mnogo opita učinio sa vrtaljka primjenjenim na modele broda i uvjerio se da ne treba da vrtaljka bude velika. Napokon je pokušao sa pravim velikim brodom i dali su mu u tu svrhu torpedaču. Spravu je ovako učinio. Os vrtaljke stoji normalno uspravno a kreće je brzo elektromotor. Vrtaljka i obruč položeni su u jedan okvir, koji se može vrćeti oko dva čepa, koji stoje prijeko prama brodu. Okvir, koji je nešto teži u svom donjem dijelu, postavi se iznova uspravno prama osi vrtaljke, netom je odvrtačen silom koja se pojavi. Ako se brod i s njim os vrtaljke nagne na stranu, tada se os vrtaljke makne pravim kutom prama ovom odvrtačanju, jer se pojavi nagib osi vrtaljke s okvirom u pravcu duljine. Kad dakle brod hoće da njoha tamo i amo između krme i prove, vrtaljka se naglo s okvirom vraća u simetrijskoj plohi osprijeda i ozada, tamo i amo.

Da sprava bude potpuna, da se mal ne posve zapriječi valjanje, hoće se

spravi jedna poluga, kojom se njihanje ukoči. Tada valjanje malo ne sasvim prestaje. Schlicku je dana torpedača. Kolo vrtaljke ima promjer od samog 1 m a težina je od 500 kg. Kreće ga turbina, te u minutu kolo čini 1600 vrtanja. Djelovanje je vrtaljke bilo izvanredno. Prije se brod naginjao do 25°; kad je sprava počela raditi, samo 1°. Mnogi sumnjaju u uspješnost ovog izuma. Ipak će sprava biti odmah namještena na više njemačkih i inostranih vatrejaca. I. Z.

Kongresi.

— *Italijanski geografski kongres u Mlecima.* Ovaj je kongres za nas znamenit, jer je bio čitan prijedlog univ. profesora Cvijića u Biogradu o izradi etnografske karte Balkanskog poluotoka, koji je odlični učenjak dao objelodaniti u „Srdu“ u broju od 31. maja ove god.

Radnje kongresa bile su razdijeljene u četiri odijeljenja. U jedno odijeljenje bila je i školska geografija. Glede nje kongres je odlučio da se ima u Italiji uspostaviti geografija kao osobiti školski nauk i da po universitatima ima se odrediti posebna katedra za geografiju. Bilo je i nekoliko konferencija, kao ona što je držao L. Cattolica o svijetionicima i morskim signalima, časnik mornarice Tanca o Benadiru, prof. Levi Morenos o slanim dolinama za ribanje. Kongresisti su posjetili 27. maja geografske rijetkosti biblioteke Marciane, 28. maja geografske rijetkosti državnog arhiva, 29 rijetkosti gradskog muzeja, 31. rijetkosti zaklade Querini-Stampalia. Oni su također učinili nekoliko izleta; 27. u večer izlet iz luke Malamoko na Lido; 28. bila je serenata u Canalgrande i požar u bazenu Sv. Marka ureden od općine; 30. izlet po vodi iz Kioze u Pad; prvog juna izlet

WWW.UNIBL.BS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

na ribnjak konta Papodopula na Cavallino. Kongres je trajao od 26. maja do 1. juna.

СОКОЛСТВО. — Sokolstvo.

— *Srpski sokolski Dom u Karlovcima* dobio je dopust od hrvatske vlade u Zagrebu da skuplja priloge blokovima za gradnju sokolskog doma.

— *Nov Srpski Soko u Hrvatskoj*. U Belovaru se živo radi na osnivanju Srpskog Sokola i već se prijavilo 30 članova.

— *Nov Srpski Soko u Bosni*. U Banjaluci je osnovan tu skoro S. S.

— *S. Soko u Irigu* održao je 14. aprila 1907. II. god. red. glavnu skupštinu, u kojoj je blagajnik izvijestio o novčanom stanju, po kojem imovina iznosi 320 K. Zatim je izabrana uprava sa Dr. Simom Grčićem kao starješinom.

— *S. Soko u Osijeku* držao je istu skupštinu 21. aprila. Po blagajničkom izvještaju imovina društva iznosi 1382 K, i to novca 858 K a imovine 524 K. Izabrana je uprava sa br. Stevanom Strajinićem kao starješinom.

— *S. Soko u Zagrebu*. Održao je istu skupštinu 28. aprila. U njoj je izvješteno da imovina društva iznosi oko 1600 K. Izabrata je nova uprava sa Dr. Bogdanom Stojanovićem kao starješinom.

— *Dušan Silni u Požarevcu*. Na skupštini 14. aprila izabran je za predsjednika društva Svetislav Mišković, major.

— *Češko Sokolstvo*. Peti češki sve-sokolski slet otpočeo je 3. maja ove godine. U velikoj dvorani na Sofiji-nom ostrvu bilo je svečano veče, prvo zlamenje za petu češku olimpijadu.

— *Poljsko Sokolstvo*. Poljski Sokoli u Austriji pokrenuli su pitanje o ostvarenju saveza svih poljskih sokol-

skih saveza i već se radi o međusobnoj izmjeni nazora o tome.

— *Poljski sokoli u Americi* priređuju 4. 5. i 6. jula o. g. osmi glavni slet u mjestu Detroit, Mich. C. S.

— *Српско Гимнастично Друштво „Обилић“ у Мосћару* приредило је судјеловањем тамбурашког збора Српског пјевачког друштва „Гусле“ 9. јуна забаву на корист „Просвјети“ просвјетном и културном друштву Срба у Босни и Херцеговини.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИС. - Nove knjige i listovi.

— *Јово Г. Појовић*. Пјесме. Књига I. Срп. штамп. Загреб. Цијена 40 новч.

— *Josip Miličić*. Пјесме. Nakl. hrv. akad. društva „Zvonimir“ Већ.

— *Јелена Ј. Димић-ријевића*. Фати-Султан, Садем-Ханум, Мејрем-Ханум. Београд. Штамп. Дос. Обрадовића 1907.

— *Биро Лајош Новеле*, с мађарског превео Сл. М. Косић. Цијена 1 К. добија се у књиж. Јована Радака у Великој Кикинди.

— *Извјештај* о раду и стању панчевачког српског цркв. певачког друштва за г. 63. (1906). Панчево 1907. Штамп. Бр. Јовановића.

— Почела је у Биограду излазити Југославенска Библиотека и 1. маја изашла је I. књига I. Кола, бива: *Иван Цанкар*, Бињете. Библиотеком уређује Одбор; издавач је књиж. Б. Дачић Биоград.

Изашао је 9. број „Босанске Виле“ 15.(28) V. са лијепим и разноврсним садржајем.

„Босанска Вила“ у 16 страница излази у Сарајеву двапут мјесечно и стаје годишње 8 круна. За ваке, војнике и подофицире 6 круна.

СЛОМЕНИЦИ ДУБОВАЧКИ

одпечатана е А. ВУЧЕТИЧ.

2.

Цар турски очитује, да су му властела дубовачка Никлини и Франческо, покласари, донијели харач 17. бенара и 12. марта.

... ама састама и
нома кастеавама љубро ачкама амаз и приадеақтако по
тема ја ки е кејомо, како јушоше : аши шученини шокласари,
кнез Никлини и кнез Франческо, и јонесоше законни харач кџи
је зна памаментко ки, и прејдушоше амејца генара 51 (17) јан
јранадјесет тински и јранадјесет и љјскара амаде кенетачке на
порти царска ама ; омет пакки јуштова кинше реченини шокласари
јонесоше четириса и сејамјесет и шест јјскара амаде кенетачке

тачкче амејца марта к 15 (12) јан и прејдушоше царска ама
крејере јранадјесет тински и петат јјскара амаде кенетачке,
кџи приама царска ама нашоше и постаки с ризинише наше
кисоте ; а памаментска ки јујуш си хочама и карама царска ја
ки е кџе с рџах, како после за орџи, ја ки не рџае некои
сбана на кише шотворкџине, такџи ја зна памаментска ки
амејца марта к 5 (27) јан с јренопамо.

3.

Мустафа реиз једне фусте (пабе) очитује, да је примио од
Дубовчана по нареџи цареве] 40 паства свите у име харача.
О авора : Die 17 Junij 1486 scritto come е артиџи 40
peza de panti in una justa de la Valona per conto del gran
Signor. (Дне 17. јуна 1486. писано да 40 паства свите у
фусте [brody] из Авлоне на рачун султанов).

Нека не вџујом како на јашини јань с себотс јань
на . 13 . жџва амејца по латинскосвету харачков

какѡ Мстафа Ренъ въ ѡдне фѣсте доге въ Явълонѣ с
Дѣро ѡникъ и донесе книгѣ въ големога Цара кнезѣ и вла-
стеломъ дѣровачцимъ да дадѣ с име харача, кои че бити
· М · ваства свитѣ да ихъ понесѣ с Явълонъ, кою свитѣ прили
речени ренъ и ѡкрыца с фѣстѣ и подъписе како господин Царъ
заповѣде по реченои книзи.

Оп. На дну су потписи турски.

4.

Цар Бајазит II. признаје да му Дубровчани изпатише харач.
У Цариграду 28. марта 1497. или 14. сефера 901.

Ѓд великога гвсподара и велики амира Гвльтанъ Бага-
зитъ Хана силнога гвсподина цара поморскога и напвльскога
и романискога инем мнозем землямъ гвсподара кнезѣ и власте-
ломъ дѣровачцимъ ведомо да вие како сте послали своје верне
поклансаре властели Михвча Растинъ и Степко Болчозик съ ха-
рачем и с поклоном на портѣ царства ми дошавъ и харач
законни кои се пише месеца ноелвра · IД · днѣ донезъ и предаше
с кѣю царства ми дванадести тисек и петъ сать дѣкать
златехъ Зинетачцехъ месеца сеферъ · IД · данъ а по вашем ме-
сеца мартъ вомо на дести днѣ а въ лега деветъ стѡ и про
а за гвдинѣ, кона греде од Христѡва рѡждства · Я и ѡѡС ·
тере ѡви хвчетъ царста ми с хранѣвъ к да имъ вѣде за
потребѣ приказатъ; такои да знате. Ис. месеца март · КИ ·
данъ. с Цариградѣ.

Оп. На врху тура а на дну печат и турско писмо.

5.

Султан Мехмед у Дренопољу читује да је примио харач од
Дубровчана. То потврђује и велики везир својијем писмом.

Дренопоље 15. априла 1684.

С двора : Adrianopoli Sultan Mehmet G. Sig.re.

Из нутра : Lettera di Sultan Mehmet Gran Signore.

Izabranieum u Vierri Messie Issukarsta Dubrouachomu
Chnesu i Gospodi, koieim da su posliedgni ciassi najcestitij.

Kada uam bude dochi oua mi slauna zarska sapouied, budi uam na snagne, kako^z ouegha ghodiseta na priuisoko mi Pristoglie, koie poslaste poklisare isabrane u vieri Issukarstouoi Pala Gondula i Stiepa Proculi na ime Poklisare, po koieh poslaste kgnighu uasciu, koia bij tradukana, i seto se u gnoi pisce sue mi je priuisoko zarstuo rasumiello, kako ste u podlosscianstuu i uiernosti, kako ste od starina cestite uspomene pokojnieh mi dieda, koiem da je suietlo pribiualisete, haraciari, tako da na isti nacin oni put sliedite i mantegniate i posuiedokuiete uascu viernos i podlossianstvo i da sa godisete 1094. potrebiti harac poslaste po uisce receniem poklisarima; i setogodi ste pisalli i porucilli, suekoliko mie priuisoko zarstvo razumiello i poslani harac bij pridana u slavno mi tesoro i slaunomu mi pristogliu; obras otarsee i pokloniusci se licentiu iskasee od slaunoga mi zarstva sa opeta se na duoru pouratiti; sato sapouiedam, kada uam bude oua pridana, kako ste sueghier bili u uiernosti i podlosscianstuu, klagnali se i od sadara i u naprieda sueghier da budete ciniti, i blisu uascieh darsciaua, koie su pokraine s egnihouiem habitantima u gliubau i miru prohoditte od gliudi sepagnskieh i od oruscianieh gliudi slieh, kako uaglia, pasite i eiuuate, a potom togha od darsciaua uascieh, kako ie sakon, harac skupiusci, sprauite i u bpieme na slauno mi carsko pristoglie poseglite; isuan togha, seto bi bilo podobno sa slaunomu mi zarstvu slusebu ucinitti i drughe stuari, seto se cine i na tieh pokrainih seto se cine, slaunomu mi zarstvu pisausei, datti na snagne ne propustite, i onemu slaunomu biglieghu pokloniusci se uierouatti. Pisano na suarhu mieseza Rabiulahira godiseta 1095. (1684. 5/IV. jul. kal. ili 15/IV. greg. kalend.).

Sapouidieno u Mjestu Drenopogliu.

Lettera del supremo Visir. (Pismo velikog vezira).

Jsabranoi gospodi nasliednika Messie Isukarsta Dubrouackoi gospodi, koiem da su naiposljedgni ciassi nai cestitij.

Kako ie podobno posdrau; budi uam na snagne, da usui-scenomu i primoguchiemu slaunomu i prijakomu zarstuu Gospodarar nascemu, gneghouu prisvietlomu gospostvu, kako ie od ghodiseta do ghodiseta sakon, prikasatti viernos i podlosscianstuo slaunomu pristoghliu, i kojij poslaste za godisete 1094.

harac po uascieh poklisarieh, koi pridascce u slauno Thesoro ;
poslie togha nostoite bitti slaunomu zarskomu pristogliu u uier-
nosti i temeglittu podlosecianstuu, kako ste i dosadara i kako
ie sakon, harac uase u briemə poslatti i seto se cini na te strane,
kako ie zarska sapovied, datti na snagne ; ne drugho ; da ste
sdrauo.

Sapovidieno u Mjestu Drenopogliu.

Транскрипција.

Изабранијем у вјери Месије Исукрста Дубровачкому Кнезу
и Господи, којијем да су посљедњи часи нај честитији.

Када вам буде доћи ова ми славна царска заповијед, буди
вам на знање, како овега годишта на привисоко ми Пристоље,
које посласте поклисаре изабране у вјери Исукрстовој Пала Гон-
дулу и Стијепа Прокули на име поклисаре, по којијех посласте
књигу вашу, која би традукана¹, и што се у њој пише све ми је
привисоко царство разумјело, како сте у подложанству и вјерно-
сти, како сте од старина честите успомене покојнијех ми дједа,
којијем да је свијетло прибивалиште, харачи, тако да на исти
начин они пут слиједите и мантењате² и посвједокујете вашу
вјерност и подложанство и да за годиште 1094. потребити харач
псласте по више реченијем поклисарима ; и што гори сте пи-
сали и поручили, све колико ми је привисоко царство разумјело
и послани харач би придан у славно ми тезоро³ и славному ми
пристољу ; образ отрже и поклонивши се личенцију⁴ искаше од
славнога ми царства за опета се на двору повратити ; зато за-
повиедам, када вам буде ова придана, како сте свећер били у
вјерности и подложанству, клањали се и од садара и у напријед
свећер да будете чинити, и близу вашијех држава, које су по-
крајине с њиховијем хабитантима⁵ у љубави и миру проходите од
људи шпањскијех и од оружанијех људи злијех, како ваља, пазите
и чувате, а потом тога од држава вашијех, како је закон, харач
скупивши, справите и у бријеме на славно ми царско пристоље
пошљете ; изван тога, што би било подобно за славному ми цар-
ству службу учинити и друге ствари, што се чине и на тијех
покрајинах, што се чине славному ми царству писавши, дати на
знање не пропустите, и оному даному биљегу поклонивши се
вјеровати. Писана на сврху мјесеца Рабиулахира 1095.

Заповиђено у мјесту Дринопољу.

Lettera del supremo Vizir (Писмо великог везира).

Изабраној господи насљедника Месије Исукрста Дубровачкој господи, којијем да су нај посљедњи часи нај честитији.

Како је подобно, поздрав. Буди вам на знање, да узвишеному и примогоућему славному и пријакому царству Господару нашему, његову присвијетлому господству, како је од годишта до годишта закон, приказати вјерност и подложанство славному престољу, и који посласте за годиште 1094, харач по вашијех поклисаријех, који придаше у славно Тезоро; послије тога настојте бити славному царскому престољу у вјерности и темељиту подложанству, како сте и досадара и како је закон, харач ваш у бријеме послати и што се чини на те стране, како је царска заповијед, дати на знање. Не друго. Да сте здраво. Заповиђено у мјесту Дренопољу.

¹ преведена; ² уздржите; ³ благо, ризница; ⁴ допуст; ⁵ становницима.